

KONCEPTI PËR ARSIMIN FILLOR

PJESA I: BAZAT NISMËTARE

Vendosjaligjore e arsimitfillor

Arsimi fillor në Republikën e Maqedonisë së Veriut, tani për tani, është niveli i parë i arsimit të detyrueshëm, i cili përfshinë nxënësit e moshës 5 vjet dhe 8 muaj, përkatësisht 6 vjet deri në 14 vjet dhe 5 muaj, përkatësisht 15 vjet dhe është i organizuar në tre periudha: nga klasa I në III, nga klasa IV në VI dhe nga klasa VII në IX.

Procesi edukativ-arsimor dhe veprimtaria e arsimit fillor rregullohen me Ligjin për Arsimin Fillor. Ligji aktual për arsimin fillor¹përcakton të drejtën për arsimim të çdo fëmije dhe përcakton parimet në bazë të të cilave zhvillohet arsimi fillor: interesi më i mirë dhe zhvillimi i plotë i nxënësit; barazia, qasja, përfshirja dhe gjithëpërfshirja (inkluzive); karakteri i përgjithshëm i arsimit fillor; sigurimi i arsimit cilësor dhe krahasueshmërisë ndërkombëtare të njohurive të nxënësve; pjesëmarrja aktive e nxënësve në jetën e shkollës dhe komunitetit; përgatitjen e nxënësit për mësim gjatë gjithë jetës; pranimin e diversitetit, multikulturalizmit dhe ndërkulturalizmit; kujdesi për sigurinë fizike dhe shëndetin; autonomia, kompetenca, përgjegjësia dhe partneriteti midis shkollës, prindërve, përkatësisht tutorëve dhe njërive të vetëqeverisjes lokale. Ligji thekson mbrojtjen nga diskriminimi dhe promovimin e barazisë, si dhe natyrën gjithëpërfshirëse të arsimit fillor.

Me Ligj rregullohen edhe organizimi dhe puna e shkollave fillore, organizimi, planifikimi dhe zbatimi i punës edukative - arsimore, të drejtat dhe detyrimet e nxënësve, sigurimi dhe vlerësimi i cilësisë së punës edukative - arsimore. Me akte të caktuara nënligjore (rregullore, udhëzime, programe) rregullojnë aspekte dhe segmente të ndryshme të procesit arsimor në arsimin fillor.

Dokumentetndërkombëtaresibazëpërzhvillimin e arsimitfillor

Në një shoqëri gjithnjë e më globale, zhvillimi dhe reformat e arsimit, në pothuajse çdo vend në botë, drejtohen dhe mbështeten në dokumente ndërkombëtare që ofrojnë kornizën, trendet dhe drejtimet e politikave arsimore. Dokumentet më të rëndësishme në tridhjetë vitet e fundit në të cilat vendet mbështeten në zbatimin e reformave arsimore janë:*Konventa e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Fëmijëve* (1989), *Deklarata Botërore „Arsimim për të gjithë“* (1990), *Deklarata e Dakarit „Arsim cilësor për të gjithë“* (2000).), *Qëllimet e Zhvillimit të Mijëvjeçarit të Kombeve të Bashkuara* (2000), *Deklarata e Salamanka* (1994) dhe Deklarata Incheon „Arsimi 2030“ e UNESKOS (2015). Qëllimi më i ri i Strategjisë së fundit e arsimit e UNICEF (2019-2030) synon të ndërtojë një botë në të cilën çdo fëmijë mëson dhe promovon barazinë dhe përfshirjen, veçanërisht për fëmijët që përjashtohen në bazë të gjinisë, aftësisë së kufizuar, statusit shëndetësor, varfërisë, etnisë dhe gjuhës, si dhe ata të zhvendosur ose të prekur nga një katastrofë humanitare. Drejtimet kryesore për zhvillimin e arsimit në Evropë janë dhënë në *Strategjinë Evropiane 2020* (2009), si dhe në dokumentet për zhvillimin e kompetencave kryesore (2006) dhe të gjitha rekomandimet e mëtejshme për arsimin në Evropë mbi kompetencat kryesore për të mësuarit gjatë gjithë jetës. (2018)

¹Ligji për Arsimin Fillor („Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut“ nr. 161/19, 229/20)

Kriza shëndetësore me Covid -19 ka pasur një ndikim të madh në sistemet e arsimit dhe trajnimit në Evropë dhe botë. Arsimi si kurrë më parë është përballur me sfida dhe realitete që imponojnë mënyra të reja të mësimnxënies, mësimdhënies dhe komunikimit. Kjo imponon nevojën për të marrë masa që do të parandalojnë që kriza shëndetësore të bëhet një pengesë strukturore për mësimnxënien dhe zhvillimin e aftësive, duke kufizuar, në të njëjtën kohë, mundësitë e punësimit, të ardhurat e të rinjve, si dhe barazinë dhe përfshirjen në shoqëri. Shtetet anëtare të BE-së kërkojnë, pra, bashkëpunim në zhvillimin e sistemeve të ardhshme fleksibile të arsimit, duke hedhur bazat në *Fushën Evropiane për arsim deri në vitin 2025*.

Në shtator të vitit 2020, Komisioni Evropian miratoi dy iniciativa që synojnë forcimin e kontributit të arsimit dhe trajnimit për rikuperimin e BE-së nga kriza dhe ndihmën për të ndërtuar një Evropë „të gjelbër“ dhe digjitale. Nisma e parë është ringjallja e *Fushës evropiane të arsimit* me gjashtë dimensione: cilësi, përfshirje dhe barazi gjinore, tranzicione të gjelbra dhe digjitale, mësimdhënës, arsimi i lartë, një Evropë më e fortë në botë. Nisma e dytë është *Plani aksionar i ri i arsimit digjital (2021-2027)* me iniciativa për arsim digjital me cilësi të lartë, gjithëpërfshirës dhe të përballueshëm në Evropë. Plani parashikon aksion për veprim dhe bashkëpunim më të fortë midis vendeve anëtare në nivelin evropian, si dhe midis të gjithë faktorëve të interesuar, për t'i bërë sistemet e arsimit dhe trajnimit të përshtatshme për epokën digjitale. Kriza shëndetësore e ka vendosur mësimin në distancë në qendër të praktikave arsimore. Ai nxori në pah nevojën për të promovuar arsimin digjital dhe trajtimin e tij si një qëllim kryesor strategjik për mësimdhënien dhe mësimnxënien me cilësi të lartë në epokën digjitale. Siç do të tejkalojë faza e gjendjes së jashtëzakonshme e imponuar nga shpërthimi i pandemisë kapërcehet, kështu do të rritet edhe nevoja për të zhvilluar një qasje strategjike dhe afatgjatë të arsimit dhe trajnimit dixhital. Iniciativat e përmendura do të duhet të ofrojnë mënyra për të përmirësuar cilësinë, veçanërisht në drejtim të aftësive themelore dhe dixhitale, dhe për ta bërë arsimin shkollor më gjithëpërfshirës dhe të ndjeshëm ndaj gjinisë dhe për të përmirësuar arritjet e nxënësve. Ata do të duhet të ndihmojnë në forcimin e kuptimit të ndryshimit të klimës dhe qëndrueshmërisë, të mbështesin profesionin e mësimdhënësit, të përhapin vlerat evropiane dhe të përmirësojnë lidhjen midis institucioneve të arsimit dhe trajnimit.

Nga dimensionet e deklaruara si fusha/lëmi kryesore të veprimit në sistemin tonë arsimor, mund të dallohen me sa vijon:

- zotërimi i aftësive themelore (matematika, shkrim-leximi gjuhësor dhe shkencat natyrore), përfshirë kompetencat digjitale;
- zotërimi i aftësive transversale të tilla si mendimi kritik, sipërmarrja, krijimtaria dhe aktivizmi qytetar përmes qasjeve që janë transdisiplinare, me në qendër nxënësin dhe me bazë sfidat;
- nxitja e mësimin të gjuhës dhe shumëgjuhësisë për të siguruar lëvizjen në arsim dhe tregun e punës dhe për të tejkaluar më lehtë barrierat kulturore me të cilat përballlet Evropa sot;
- pranimi i një perspektive evropiane në arsim si plotësuese e perspektivave kombëtare dhe rajonale, në mënyrë që të sigurojë depërtim në vlerat evropiane dhe jetën e përditshme evropiane;
- sigurimi i institucioneve të arsimit dhe trajnimit të jenë mjedise të sigurta pa dhunë, pa gjuhë të urrejtjes, pa përgënjeshtime dhe diskriminime.

Sfidat e arsimit fillor në vendin tonë

Nga aplikimi i arsimit nëntëvjeçar në vitin 2007 e deri më sot, bëhen përpjekje për të ndjekur trendet moderne në arsim, si dhe për të ngritur cilësinë e mësimdhënies dhe mësimnxënies. Janë përgatitur programe mësimore që synojnë qëllimet, janë kryer trajnime për kuadrin mësimdhënës dhe një numër projektesh janë zbatuar për të përmirësuar cilësinë e mësimdhënies dhe mësimnxënies nga institucionet e sistemit, organizatat ndërkombëtare dhe vendase. Është hartuar Strategjia arsimore për vitin 2018-2025 e cila përcakton aktivitetet kryesore që do të ndërmerren në vitet e ardhshme për të përmirësuar mësimdhënien dhe mësimnxënien. Përparësitë përfshijnë mësimdhënien në qendër nxënësin, matjen e përparimit sa i përket rezultateve të mësimnxënies në lidhje me rezultatet (në vend që të përqendrohen vetëm në marrjen e njohurive) dhe prezantimin e vlerësimit nacional.

Një nga sfidat me të cilat përballet arsimit fillor është pajtueshmëria e nënsistemeve (arsimi parashkollor, fillor dhe i mesëm), në segmente të caktuara të procesit arsimor, i cili reflekton cilësinë e arsimit. Gjatë aplikimit të arsimit fillor nëntëvjeçar përmes „bashkimit“ të vitit të detyrueshëm para fillimit të shkollës me tetë vitet e mëparshme të arsimit fillor, u bë vetëm një lidhje e pjesshme e nënsistemeve dhe u zvogëluar rëndësia e arsimit parashkollor. Kështu, në këtë mënyrë përfshirja e fëmijëve parashkollorë në kopshte u zvogëluar dhe kishte dallime në aspektin e modeleve didaktiko-metodologjike dhe qasjeve të aplikuara në punën me fëmijët në vitin para dhe pas shkollës, gjë që e bëri të vështirë përshtatjen me fëmijët në tranzicion nga një nënsistem në tjetrin.

Gjithashtu, përputhshmëria midis arsimit fillor dhe të mesëm është e dëmtuar, pasi ndryshimet në programet mësimore të aplikuara në vitin 2007 dhe të plotësuara në vitin 2013 nuk u shoqëruan me ndryshime të përshtatshme në programet mësimore në arsimin e mesëm, i cili është një problem i veçantë nëse marrim parasysh që arsimit i shkollës së mesme nuk është reformuar që nga viti 2001. Për shkak të kësaj, u humb vazhdimësia, zgjerimi dhe ngritja e nevojshme e njohurive të nxënësve.

Sipas Hulumtimit të OECD² në dokumentet strategjike për arsimin fillor u mungojnë qëllimet që shpijnë në rritjen e rezultateve të të nxënësve, me gjithë arrijtjen e dobët të vendit në testimin ndërkombëtar të nxënësve³. I njëjti hulumtim, gjithashtu thekson se ka një mungesë

---

²OECD Review of Evaluation and Assessment in Education in North Macedonia, 2019

<https://www.unicef.org/northmacedonia/reports/oecd-review-evaluation-and-assessment-education-north-macedonia>

³Në vitin 2015 Rezultatimesatari 384 pikë në shkencë krahasuar me 493 pikë në vendet e OECD (OECD, 2016) tregon se nxënës në moshën 15 vjeç në vendin tonë janë katër vjet pas kolegëve të tyre në vendet e OECD. Krahasuar me vendet fqinje me nivelet e ngjashme të tërësuarave, nxënës nga Maqedonia e Veriut kanë rezultate më të ulëta sesa nxënës nga Shqipëria (427 pikë) dhe Mali i Zi (411 pikë) dhe rezultate pak më të larta se nxënës nga Kosova (378 pikë).

Arrijtjet e Maqedonisë së Veriut në shumicën e testeve ndërkombëtare tregojnë rezultate të pafavorshme të të nxënësve. Nga viti 2000 deri në vitin 2015, suksesi në shkrim-leximin e gjuhës i matur nga testet PISA ra me 21 pikë. Në të njëjtën kohë, Shqipëria arriti të rrisë suksesin e saj me 56 pikë, që barazohet me rreth dy vjet arsim. Sipas Studimit Ndërkombëtar në Matematikë dhe Shkencë Natyrore (TIMSS), një model i ngjashëm i amullisë është gjetur në suksesin e nxënësve të klasave të VIII-ta midis 1999 dhe 2011 (Banka Botërore).

qëndrueshmërie në qasjen për të përshtatur të mësuarit me nevojat e nxënësve për të kontribuar në përmirësimin e arritjeve të të gjithë nxënësve. Theksohet se rezultatet nga mësimnxënia janë në një nivel shumë të ulët dhe nuk përmirësohen, gjë që mund t'i atribuohet moskuptimit të mjaftueshëm të lidhjes midis të nxënësve dhe arritjeve të tyre dhe rezultateve në sistemin arsimor në përgjithësi, të cilat mund të përmirësohen duke krijuar një mësimdhënie efektive dhe duke përmirësuar mjedisin e të nxënësve.

Vlerësimet e një projekti të financuar nga Agjencia e Shteteve të Bashkuara për Zhvillim Ndërkombëtar (USAID) për shkrim-leximin matematikor dhe gjuhësor të nxënësve në arsimin fillor në vendin tonë⁴tregojnë se nxënësist kanë fituar aftësi themelore të leximit dhe matematikës, por kanë vështirësi me aftësitë themelore siç janë kuptimi i leximit dhe zbritja. Testet tregojnë, gjithashtu se më pak se 40% e nxënësve të klasës së dytë kanë përfunduar detyrat për të kuptuarit e tekstit të lexuar, krahasuar me standardin ndërkombëtar prej 80%.

Gjithashtu, sipas analizës krahasuese të OECD (2016), në Republikën e Maqedonisë së Veriut, nxënësist nën moshën 14 vjeç marrin rreth 900 orë më pak mësim sesa mesatarja e nxënësve në vendet e OECD. Koha e shkurtër e mësimin në shkollë kufizon thellësinë e mësimnxënies, si dhe pjesëmarrjen në aktivitete jashtëmësimore dhe aktivitete të tjera që nuk janë pjesë e vetë mësimdhënies. Sipas analizës së Bankës Botërore, një pengesë që nuk rrit kohëzgjatjen e mësimdhënies në vend është për shkak të numrit të madh të shkollave që punojnë në dy ndërrime.

Diversiteti i ngulitur në sistemin tonë arsimor fillor, i kuptuar në kontekste të ndryshme, është gjithashtu një sfidë për ndryshimin e cilësisë dhe zhvillimin e një shkolle fillore të integruar dhe cilësore për të gjithë fëmijët. Ndarja e nxënësve sipas gjuhës mësimore shpesh kontribuon në ndryshime në arritjet e nxënësve të etnive të ndryshme. Ajo, gjithashtu reflekton në realizimin e aktiviteteve jashtëshkollore dhe jashtëmësimore, duke rrezikuar si barazinë e mundësive ashtu edhe ndërveprimin ndërmjet mësimdhënësve dhe nxënësve të gjuhëve të ndryshme të mësimdhënies. Përveç kësaj, ka ndryshime të mëdha në infrastrukturë dhe kushte të tjera të punës në shkollat e vogla rurale fillore dhe ato që ndodhen në qytete më të mëdha. Shkollat e vogla rurale, veçanërisht ato rajonale, kanë më pak qasje në mjete/ burime, më pak mësimdhënës në dispozicion dhe shpesh detyrohen të zhvillojnë mësim të përbashkët me nxënës të klasave të ndryshme (klasa të kombinuara) dhe / ose të punësojnë mësimdhënës që nuk plotësojnë normën e kuadrit mësimor.

Nga ana tjetër, ka shkolla që kanë probleme për shkak të numrit të madh të nxënësve që janë të detyruar të punojnë në dy ndërrime (rrallë në tre ndërrime), si dhe shkolla ku nxënësist janë të detyruar të përdorin transportin e organizuar. Në këto shkolla, realizimi i „programit të zgjatur“ (aktivitete jashtëshkollore, mësimi shtesë dhe plotësues, etj.),shpesh sakrifkohet për shkak të problemeve organizative shtesë.

Në testimin e kryer të PISA në vitin 2018, megjithëse ka një rritje të arritjeve në krahasim me vitin 2015, prapëseprapë, arritjet e nxënësve në vendin tonë janë shumë të ulëta, përkatësisht në shkrim-leximin në shkencat natyrore jemi në vendi 62, dhe në shkrim-leximin matematikor në vendin e 67 nga 78 nga vendet e renditura, ndërsa në leximin me logjikë në vendin e 66 nga 77 nga vendet e renditura. (QSHP, 2019)

⁴Instrumenti i vlerësimittëshkathtësisëgjuhësore (EGRA) dheInstrumenti i vlerësimittëshkrimleximitmatematikor (EGMA) u zbatuan në vitin 2016., rreth 8000 nxënës në fund të klasës II dhe III.

Tekste shkollore jocalësore, pajisje të dobëta të shkollave me burime mësimore, mungesë mundësish për zhvillim në karrierë të mësimdhënësve, zhvillim jokonsistent profesional, gatishmëri e pamjaftueshme e mësimdhënësve për të aplikuar qasje të reja digjitale në mësimdhënie të ndjekura nga probleme organizative dhe infrastrukturore që janë sfida shtesë ku me vite të tëra përballlet sistemi në arsimin fillor. Një sfidë plotësuese është mungesa e një qasjeje të integruar për zhvillimin e programeve mësimore dhe një qasje ndërdisiplinore për studimin e proceseve dhe fenomeneve në të njëjtën fushë, gjë që e bën të pamundur lidhjen e të mësuarit me realitetin dhe reflekton indirekt mbi arritjet e nxënësve.

Nevojapërndryshime

Nevoja për arsim cilësor dhe ndërtimin e „panoramës së madhe“ të sistemit arsimor kërkojnë ndryshime në arsimin fillor. Ndryshimet duhet të sigurojnë një lidhje konceptuale dhe një harmonizim thelbësor të arsimit parashkollor, fillor dhe të mesëm në drejtim të të gjitha aspekteve që përcaktojnë funksionin dhe natyrën e arsimit, duke marrë parasysh natyrën e zhvillimit të fëmijës dhe lidhjen e tij me procesin e mësimdhënies. Një qasje e tillë kërkon një rimendim të funksioneve shoqërore, vendit dhe rolit të sistemit arsimor, pa vënë në dyshim vendin dhe rolin e secilit nënsistem individual. Në këtë drejtim, pritet që viti para fillimit të shkollës, i cili është pjesë e arsimit parashkollor, të bëhet i detyrueshëm për çdo fëmijë, pavarësisht nëse do të realizohet brenda kopshteve apo shkollave fillore.

Ndryshimet në shkollën fillore duhet të përqendrohen në mësimdhënie dhe mësimnxënie që zhvillon të menduarit analitik dhe kritik, inkurajon krijimtarinë, mëson se si të njohim informacionin e vërtetë dhe të rremë dhe që përdorimi i duhur i tyre është shumë më i dobishëm dhe më i vlefshëm sesa të kesh informacion. Në një shkollë fillore të përmirësuar, mësimdhënia është motivuese dhe u ofron nxënësve aftësi që janë të rëndësishme dhe të domosdoshme për suksesin në realitetin shkollor dhe jashtëshkollor. Kompetencat e të mësuarit gjatë gjithë jetës të përfshira në Standardet nacionale, dhe veçanërisht ato që kanë të bëjnë me aftësitë e shprehjes krijuese, të menduarit kritik, komunikimit dhe bashkëpunimit, duhet të integrohen në të gjitha programet mësimore dhe të jenë pjesë e çdo mësimi, në të njëjtën mënyrë si gjuha dhe shkrim - leximi matematikor.

Integrimi digjital është gjithashtu baza e arsimit të ri, por jo thjesht duke „shtuar“ TIK metodat ekzistuese të mësimdhënies. Teknologjia digjitale doemos të zbatohet në një mënyrë që drejtpërdrejtë të përfitojnë nxënësit. Ndërtimi i konceptit të ri të shkollës fillore përfshin përgatitjen e nxënësve për një qasje të kombinuar të të mësuarit, përmes platformave digjitale, ose përmes mësimin në distancë në kushte të ndryshme, si dhe përdorimin e teknologjisë digjitale për të mbështetur përfshirjen e fëmijëve me aftësi të kufizuara në arsimin e rregullt.

Disa pjesë nga qasjet inovative të renditura në mësimdhënie dhe mësimnxënie, me pak a shumë sukses, janë provuar tashmë në shkollat në vendin tonë përmes zbatimit të projekteve të ndryshme, të drejtuara nga organizata vendase dhe ndërkombëtare. Disa prej tyre janë të integruar në sistem dhe është e nevojshme që ajo përvojë të gjejë një vend të përshtatshëm në „shkollën e re“. Me rëndësi të veçantë janë përvojat dhe arritjet në projektet për përmirësimin e integrimit ndëretnik dhe përfshirjen në arsim, për avancimin e arsimit të komuniteteve më të vogla etnike, për ngritjen e cilësisë së mësimdhënies në arsimin qytetar, për forcimin e pjesëmarrjes së nxënësve dhe organizimin e nxënësve dhe mbështetje për iniciativat të nxënësve, për promovimin e zhvillimit socio-emocional të nxënësve, për ndërtimin e komuniteteve shkollore për të mësuar dhe

bashkëpunim, për përmirësimin e njohurive për mjedisin, për burimet natyrore, jetesën në lidhje me natyrën, ndryshimin e klimës dhe efektet e tyre, për ndërtimin e komuniteteve shkollore për të mësuar dhe bashkëpunuar, për promovimin e gjuhës dhe shkrim-leximit matematikor, për promovimin e kulturës mediatike dhe kompetencave digjitale të nxënësve, për përmirësimin e vlerësimit të nxënësve, për ndërtimin e konceptit të „shkollë në përmasa të fëmijës" etj.

Koncepti i ri i arsimit fillor njihet nevojën për ndryshim bazuar në njohuri të reja për zhvillimin e arsimit cilësor, trendet botërore dhe evropiane të arsimit bazuar në kompetencat, digjitalizimin e arsimit, si dhe të gjitha përvojat dhe aspiratat tona të mëparshme për të përmirësuar cilësinë e mësimdhënies dhe mësimnxënies në shkollat tona që duhet të bëhet një vend për të mësuar dhe zhvillimin e nxënësve të motivuar të gatshëm për të marrë kompetencat e pritura. Gjithashtu, koncepti i ri respekton plotësisht perceptimet dhe mendimet e mësimdhënësve që janë vendosur nga hulumtimi i kryer gjatë nëntorit 2020. Kështu, koncepti i ri i arsimit fillor ofron ndryshime në disa fusha që lidhen me integrimin e lëndëve mësimore dhe të nxënësve, përzgjedhjen e lëndëve me interes për nxënësin, mësimin përmes kërkimeve (hulumtimeve) dhe projekteve, zvogëlimin e ngarkesës së materialeve mësimore me të dhëna faktike-faktografike, përshtatja e mësimdhënies për nevojat e të gjithë nxënësve, përdorimi i materialeve të ndryshme mësimore, pjesëmarrja aktive e nxënësve në jetën shkollore, bashkëpunimi dhe zhvillimi profesional i mësimdhënësve dhe motivimi i tyre me zhvillimin e karrierës, duke ofruar kështu mundësinë e ndërtimit të një shkolle sipas përmasave të fëmijëve.

Ndryshimet trajtohen me vetëdije të plotë se vetëm me angazhimin dhe përkushtimin e çdo faktori në arsim, duke filluar nga Ministria e Arsimit dhe Shkencës, Byroja e Zhvillimit të Arsimit, Qendra Shtetërore e Provimeve, Inspektorati Shtetëror i Arsimit, komunitetet lokale, drejtorët e shkollave, Këshillat e prindërve, Bordet e shkollës, mësimdhënësit, nxënësit dhe prindërit mund të realizojnë udhëzimet dhe zgjidhjet e propozuara nga Koncepti.

Si e shohin mësimdhënësit nevojën për të reformuar arsimin fillor?

Në hulumtimin e kryer nga MASH dhe BZHA , gjatë nëntorit 2020, 4168 mësimdhënës të shkollës fillore (2168 mësimdhënës lëndor dhe 2000 klasor) iu përgjigjën pyetësorit elektronik për të shprehur mendimin e tyre mbi nevojën e reformimit të arsimit. Rezultatet treguan se **82% e mësimdhënësve** që morën pjesë në sondazh ranë dakord se arsimi fillor në vendin tonë nuk është mjaft i mirë **dhe se është e nevojshme të reformohet për t'u përmirësuar**. Dobësitë më të mëdha të arsimit aktual janë: mospërshtatja e teksteve shkollore me nevojat e nxënësve / ose kërkesat e programeve mësimore (67%), kërkesa për të mësuar gjëra të parëndësishme që nuk janë mjaft të dobishme për nxënësit (61%) dhe shpërfillja e komponentit edukativ (47%). Në mënyrë të konsiderueshme më pak nga mësimdhënësit mendojnë se ndër dobësitë më të pranishme janë: stimulimi i pamjaftueshëm i nxënësve përtë menduarit kritik (30%) dhe mungesa e metodave inovative të mësimdhënies (14%).

Shumica e pjesëmarrësve (75%) konsiderojnë se **librat shkollorë dhe materialet mësimore** janë fusha më me përparësi e reformës. Për 72% të mësimdhënësve ndryshimi më i rëndësishëm që duhet të ndërmerret në këtë fushë për të përmirësuar arsimin është përgatitja e librave të rinj në shumicën e lëndëve, dhe për 48% po siguron liri më të madhe për të përdorur materiale të tjera mësimore së bashku me tekstet shkollore.

Reforma e **programeve mësimore** konsiderohet si një përparësi nga shumica e pjesëmarrësve në sondazh (64%). Në këtë fushë, ndryshimet më të rëndësishme që do të çojnë në përmirësimin e arsimit janë: përafrimi i

përmbajtjes dhe qëllimeve me nevojat / interesat e nxënësve (57%) dhe zvogëlimi i vëllimit të temave mësimore / përmbajtjeve të mbuluara nga programet e shumicës së lëndëve (52%)

Rreth një e treta e pjesëmarrësve tregojnë **trajnimin e mësimdhënësve** (37%) dhe / ose **të planit mësimor** (36%) si fushat më prioritet për reformë. Ndryshimet më të rëndësishme në planin mësimor që çojnë në përmirësimin e arsimit janë: zvogëlimi i numrit të lëndëve ekzistuese duke bashkuar lëndët përkatëse dhe / ose duke përfshirë përmbajtjen e disa lëndëve në të tjera (64%) dhe ndryshimin në numrin e parashikuara orë për shumicën e subjekteve (53%). Ndryshimet më të rëndësishme për përmirësimin në fushën e trajnimit të mësimdhënësve i referohen mbështetjes së vazhdueshme institucionale të mësimdhënësve në zbatimin e ndryshimeve (52%) dhe zgjatjes së kohëzgjatjes së trajnimit e cila duhet të jetë praktike dhe e orientuar drejt aftësive (44%).

Megjithëse **vlerësimi dhe mësimdhënia**, krahasuar me fushat e tjera, konsiderohen më pak si një përparësi për reformën (e treguar nga vetëm 20% ose 13% e pjesëmarrësve si përparësia më e lartë), mësimdhënësit sugjerojnë mënyra në të cilat ato mund të përmirësohen. Shumica e mësimdhënësve pajtohen se vlerësimi do të ishte më i mirë dhe më objektiv nëse përdoren disa teknika të ndryshme në formimin e vlerësimit, të tilla si teste, provime me gojë, projekte, aktivitete të performancës dhe të ngjashme. (62%) dhe / ose nëse vendosen kritere të qarta për formimin e notave (35%). Në të njëjtën kohë, mësuesit janë shpërndarë pothuajse në mënyrë të barabartë rreth mundësive të ndryshme për përmirësimin e mësimdhënies në mënyrë që të përmirësojnë arsimin në tërësi: nxënësit të kenë më pak leksione dhe të punojnë më shumë në kërkime dhe projekte (43%), mësimdhënësit të përdorin më shumë metoda interaktive që ofrojnë të gjithë nxënësit të jenë aktivë gjatë orëve të mësimin (41%) dhe / ose mësimdhënësve t'u jepet më shumë liri për të përdorur metoda më të larmishme mësimore (37%) dhe / ose materiale mësimore (materiale video / audio, përmbajtje digjitale, skenare të krijuara) etj.,) që ata zgjedhin ose krijojnë vetë (33%).

PJESA II: KONCEPTI PËR ARSIMIN FILLOR⁵

Koncepti është baza për sigurimin e një arsimit fillor cilësor, i cili pret që shkolla t'u mundësojë fëmijëve t'u përgjigjen kërkesave të jetës në të tashmen dhe të ardhmen, domethënë t'i mësojë nxënësit në arsimimin e mëtejshëm dhe në jetën në përgjithësi. Koncepti ofron parakusht thelbësorë për arritjen e këtij qëllimi - mësimdhënia të orientohet drejt të mësuarit të thellë dhe kuptimplotë bazuar në mendimin kritik dhe në përfundimin logjik. Një mësim i tillë kërkon shpikjen dhe lidhjen e informacionit dhe zgjidhjen e problemeve, në vend se të kujtojmë fakte që, në kushtet moderne, jo vetëm që janë lehtësisht të disponueshme, por gjithashtu i nënshtrohen manipulimit. Në të njëjtën kohë, koncepti merr parasysh që arsimi fillor i shekullit 21 ka për detyrë të forcojë përbërësin arsimor të procesit arsimor dhe përveç njohurive dhe aftësive që kontribuojnë në zhvillimin kognitiv të fëmijëve, për të mundësuar zhvillimin e cilësive dhe vlerat që u mundësojnë fëmijëve të zhvillohen në qytetarë me përgjegjësi shoqërore dhe individë me vetëbesim.

Koncepti i definon si interesat dhe nevojat e nxënësve si përparësi dhe i vendos ato në fokusin e arsimit fillor. Koncepti fillon nga përfundimi se nxënësit mund të arrijnë më lehtë rezultatet e pritura të të nxënësve nëse përjetojnë ato që mësojnë si të rëndësishme dhe të dobishme, përkatësisht si diçka që mund të sjellin në lidhje me jetën e përditshme, kështu që ai sugjeron që programet mësimore të krijohen duke ndjekur këtë parim udhëzues. Në të njëjtën kohë, koncepti parashikon një gamë të gjerë me zgjedhje që lindin nga interesat e shprehura të nxënësve dhe mund të ndihmojnë jo vetëm për të zhvilluar potencialin e tyre, por edhe për të rritur kënaqësinë e tyre me qëndrimin dhe mësimin në shkollë dhe ngritjen e motivimit të tyre për sukses jashtë shkollës.

Koncepti mbështetet në gjithëpërfshirjen, ndjeshmërinë/barazinë gjinore dhe ndërkulturalizmin si parime kryesore dhe lidhet drejtpërdrejt me Standardet Nacionale për Arsimin Fillor të cilat japin drejtimet drejt të cilave duhet të përpiqet e gjithë organizimi dhe realizimi i procesit arsimor në shkollat fillore.

GJITHËPËRFSHIRJA, SENSIVITETI GJINOR / BARAZIA DHE INTERKULTURA

Sigurimi i gjithëpërfshirjes

Gjithëpërfshirja e arsimit fillor është një parakusht themelor për realizimin e të drejtës së fëmijëve për arsim sipas *Konventës për të Drejtat e Fëmijëve të KB* dhe të drejtës kushtetuese dhe detyrimit për arsimin fillor për të gjithë të garantuar me Kushtetutën e Republikës së Maqedonisë së Veriut. Në mënyrë që të sigurojë arsim të arritshëm për të gjithë në kushte të barabarta, arsimi fillor është

---

⁵ Termi arsim i cili përdoret në këtë dokument korrespondon me termin në gjuhën angleze, „education” dhe në vete ngërthen edukimin, i cili trajtohet këtu si një segment i procesit /i sistemit të përgjithshëm arsimor.

hartuar dhe organizuar për të siguruar regjistrimin, përfshirjen dhe përfundimin e arsimit fillor për të gjithë fëmijët.

Gjithëpërfshirja në arsimin fillor *sigurohet në thelb* për të gjithë fëmijët e moshës 6 vjeç deri në përfundimin e shkollës fillore. Rrjeti i shkollave fillore e bën shkollën lehtësisht të arritshme për nxënësit ose siguron transport adekuat falas për në shkollë. Shkolla fillore punon ngushtë me qeverinë lokale dhe qendrore në sigurimin e informacionit dhe ndërmarrjen e masave në mënyrë që asnjë fëmijë të mos mbetet i pa përfshirë. Kujdes i veçantë është bërë për të siguruar regjistrimin dhe frekuentimin e rregullt të nxënësve nga grupet e ndjeshme që rrezikojnë të lënë shkollën herët. Në bazë të Konceptit për arsimin gjithëpërfshirës, shkolla ndërmerr aktivitete që lehtësojnë përfshirjen e nxënësve të cilët për një periudhë të caktuar nuk kanë vijuar shkollën, kanë lënë shkollën ose nuk janë regjistruar në shkollën fillore me kohë.

Gjithëpërfshirja promovohet gjithashtu nga fakti që nuk ka përmbajtje (vizuale dhe tekstuale) në programet mësimore, librat shkollorë dhe materialet mësimore që mund të mbështesin paragjykimet dhe të inkurajojnë diskriminimin për çfarëdo baze dhe të krijojnë një ndjenjë inferioriteti ose përjashtimi midis nxënësve. Përkundrazi, programet mësimore, librat shkollorë dhe materialet e tjera mësimore përfshijnë përmbajtje që portretizon njerëz nga grupe të cenueshme si anëtarë të barabartë të shoqërisë.

Gjithëpërfshirja thelbësore sigurohet përmes përfshirjes së të gjithë nxënësve në të gjitha aktivitetet e shkollës në përputhje me aftësitë, nevojat dhe interesat e tyre. Kjo është bërë e mundur duke ofruar një larmi zgjedhjesh dhe duke përshtatur aktivitete jashtëshkollore me nevojat e të gjithë fëmijëve të shkollës.

Përfshirja sigurohet gjithashtu duke rregulluar hapësirën dhe duke siguruar qasje në ambientet (heqja e pengesave fizike, rregullimi i tualeteve, ashensorëve, tabelave) dhe mjeteve mësimore (hapësirë e mjaftueshme për lëvizje, qasje e lehtë në libra dhe materiale mësimore, paraqitje të dukshme dhe të lexueshme) dhe duke përshtatur mjetet mësimore dhe materialet për nxënësit me nevoja të veçanta arsimore dhe duke siguruar teknologji ndihmëse. Për nxënësit të cilët për arsye të caktuara (sëmundje kronike ose afatgjate) nuk mund të jenë fizikisht të pranishëm në shkollë, shkolla organizon mësim në distancë dhe siguron mbështetje me bashkëmoshatarët.

Gjithëpërfshirja sigurohet përmes pjesëmarrjes aktive në mësimdhënie dhe aktiviteteve jashtëshkollore dhe duke bërë të mundur që secili fëmijë të angazhohet në mënyrë kognitive dhe emocionale përmes përdorimit të qasjeve të përshtatshme metodologjike nga mësimdhënësit (individualizimi, diferencimi, puna në ekip, mbështetja me bashkëmoshatarët), dhe kur është e nevojshme puna sipas një plani arsimor individual ose programit mësimor të modifikuar dhe / ose dhënies së mbështetjes shitesë nga persona të tjerë (asistentë personalë dhe arsimorë, ndërmjetësues arsimorë, tutorë-vullnetarë dhe profesionistë nga shkollat me një qendër burimesh). Vlerësimi i rregullt formues gjithashtu ndihmon nxënësit, veçanërisht ata në grupe të cenueshme, të identifikojnë vështirësitë e të mësuarit në kohën e duhur për tu ndjerë të inkurajuar dhe të mbështetur për të përparuar me grupmoshën e tyre. Sipas Konceptit për arsimin gjithëpërfshirës, vlerësimi (sumativ) ose përmblendës i nxënësve që punojnë sipas një plani arsimor individual dhe një programi të modifikuar është në përputhje me rezultatet e përshtatura të mësimin dhe merr parasysh edhe angazhimin e nxënësve.

Gjithëpërfshirja sigurohet duke krijuar një klimë shkollore në të cilën të gjithë nxënësit ndihen të pranuar dhe të mbështetur. Për të mbrojtur, mbi të gjitha, nxënësit me nevoja të veçanta arsimore, shkolla zbaton programe për mbrojtjen nga dhuna dhe diskriminimi, për rritjen dhe zhvillimin personal, për të ndihmuar dhe mbështetur nxënësit nga grupet e cenueshme shoqërore dhe përfshirjen e tyre maksimale në jetën shkollore. Përveç mësimit, bashkëpunëtorët profesionistë në shkollë kanë një rol të rëndësishëm.

Gjithëpërfshirja e shkollës i referohet edhe përfshirjes së prindërve / tutorëve dhe përfaqësuesve të komunitetit lokal në punën e shkollës. Shkolla siguron që të gjitha organet dhe trupat (Bordi i Shkollës, Këshilli i Prindërve) të përfshijnë edhe prindër / tutorë nga grupe të cenueshme në mënyrë që ata të përfaqësojnë interesat e nxënësve që kanë nevojë për vëmendje të veçantë për shkak të rrezikut të përjashtimit.

Në shkollën gjithëpërfshirëse, përmes punës së ekipeve gjithëpërfshirëse, monitorohet sistematikisht progresi i të gjithë nxënësve, bëhet kujdesi „që asnjë fëmijë të mos mbetet prapa" dhe të gjithë nxënësit të arrijnë rezultate të larta në përputhje me kapacitetet individuale.

Sigurimi i barazisë / ndjeshmërisë gjinore

Që në moshë të hershme, veçanërisht në pubertet dhe adoleshencë, djemtë dhe vajzat janë të ekspozuar ndaj presioneve të ndryshme për socializimin specifik gjinor, i cili gjeneron pabarazi gjinore, dhe përmes tij pasojat afatgjata për shëndetin dhe cilësinë e jetës. Pasojat e këtij socializimi gjinor janë veçanërisht të dëmshme për vajzat dhe të gjithë fëmijët që nuk përputhen me rolet gjinore heteronormative.

Arsimi luan një rol kryesor në krijimin e mundësive për transformimin e normave të dëmshme gjinore dhe modeleve të sjelljes. Në këtë mënyrë, ajo kontribuon në zvogëlimin e stereotipeve gjinore të përhapura dhe pabarazisë gjinore, diskriminimit dhe dhunës bazuar në to, dhe në të njëjtën kohë, u mundëson fëmijëve të rriten dhe të zhvillohen në përputhje me prirjet dhe interesat e tyre autentike.

Për të mundësuar barazinë gjinore, arsimi inkurajon përfshirjen e një perspektive gjinore në trajnimin e mësuesve, zbaton mësimin përmes përmbajtjes që nuk përmban stereotipe të qarta gjinore dhe përdor një qasje të ndryshme gjinore që kërkon një qasje kritike ndaj pabarazisë gjinore. Përmbajtje mësimore janë zgjedhur në atë mënyrë që kanë kujdes edhe për vajzat edhe për djemtë për tju ofruar modele pozitive të identifikimit që nuk janë të kufizuara nga rolet tradicionale gjinore.

Përmbajtja që promovon barazinë gjinore sugjeron që seksi / gjinia nuk duhet të jetë bazë për vlera dhe fuqi të ndryshme, njëkohësisht kontribuon në kuptimin e pasojave negative të respektimit të ngurtë të normave, pritjeve dhe roleve gjinore. Përmbajtje të tilla janë të pranishme në programet mësimore e të gjitha lëndëve ku është e mundur, dhe në librat shkollorë dhe materialet mësimore për këto lëndë, këto mesazhe, përveç që transmetohen përmes vetë teksteve, ato mbështeten edhe përmes materialit vizual dhe përmes ushtrimeve të ndryshme të destinuara për kritike rimendimi i koncepteve.

Me rëndësi të jashtëzakonshme për sigurimin e arsimit të ndjeshëm gjinor është se midis lëndëve zgjedhore të ofruara ka disa që të paktën pjesërisht i dedikohen fitimit të njohurive se normat dhe rolet gjinore nuk janë të fiksuara dhe se stereotipet gjinorë mund të çojnë në serioze individuale dhe sociale pasojat, ndër të cilat më problematike është përhapja e lartë e dhunës me bazë gjinore.

Pritet që raste të tilla, përmes përmbajtjes së treguar, të mundësojnë ndërtimin e një qëndrimi negativ ndaj të gjitha llojeve të diskriminimit gjinor, përfshirë diskriminimin bazuar në orientimin seksual.

Një komponent i rëndësishëm në promovimin e barazisë gjinore përmes arsimit është stimulimi i pjesëmarrjes së nxënësve në mësimdhënie dhe aktivitete jashtëshkollore pa marrë parasysh gjininë, përkatësisht në kundërshtim me pritjet stereotipike në lidhje me seksin / gjininë. Kjo arrihet ose duke ofruar stimuj të veçantë për të marrë pjesë në aktivitete „seksuale atipike“ (për shembull, për djemtë, për lëndën zgjedhore *Gatimi*) ose duke krijuar grupe paralele të femrave dhe meshkujve për të njëjtën veprimtari (të tilla si ekipet sportive).

Udhëzimi, orientimi profesional dhe këshillimi shkollor, gjithashtu mund të ndihmojë në tejkalimin e pikëpamjes tradicionale të profesioneve të „meshkujve“ dhe „femrave“ dhe të inkurajojë vajzat dhe djemtë të zgjedhin profesionin e tyre për t'u udhëhequr nga dëshirat, aftësitë dhe interesat e tyre.

Sigurimi i ndërkulturalitetit

Aplikimi i arsimit ndërkulturor është i nevojshëm për të tejkaluar bashkëjetesën pasive midis komuniteteve të ndryshme etnike dhe fetare që jetojnë në vendin tonë dhe për të siguruar një mënyrë të qëndrueshme për të jetuar së bashku në shoqërinë tonë *multikulturore / multietnike*. Për të arritur këtë qëllim, arsimi fillor përfshin aktivitete dhe përmbajtje që promovojnë respektimin e larmisë kulturore dhe ndërveprimin midis nxënësve që i përkasin bashkësive të ndryshme etnike dhe mësojnë gjuhë të njëjta ose të ndryshme mësimore.

Edukimi ndërkulturor në arsim sigurohet në mënyra të ndryshme. Një mënyrë është përmes aplikimit të përmbajtjeve multikulturore, të cilat promovojnë karakteristikat kulturore të të gjitha bashkësive etnike / fetare që jetojnë në vendin tonë dhe / ose tregojnë ndërveprimin ndërmjet përfaqësuesve të këtyre komuniteteve. Përmbajtje të tilla janë të pranishme në programet mësimore për të gjitha lëndët, kur është e mundur, gjë që pasqyrohet detyrimisht në tekstet shkollore dhe materialet mësimore për këto lëndë.

Në kuadër të lëndëve zgjedhore ofrohen ato që janë të dedikuara plotësisht ose pjesërisht për të fituar njohuri në lidhje me karakteristikat kulturore / etnike të të gjithë atyre që jetojnë në RMV-së, si dhe duke theksuar interesat dhe vlerat e përbashkëta të të gjithë qytetarëve të vendit tonë që i përkasin bashkësive të ndryshme etnike. Gjithashtu, ofrohet mundësia që nxënësit të përzgjedhin që ta mësojnë gjuhën e dytë zyrtare në komunën ku gjendet shkolla (gjuhë shqipe, turke, serbe dhe rome).

Ndërkulturalizmi përforcohet duke organizuar aktivitete për integrimin ndëretnik. Këto në fakt janë veprimtari të përbashkëta mësimore dhe jashtëshkollore me grupe „të përziera“ të nxënësve që mësojnë në gjuhë të ndryshme mësimore. Aktivitete të tilla janë shumë të rëndësishme për të siguruar ndërveprimin ndërmjet nxënësve të cilët përndryshe nuk kanë mundësi të kontaktojnë dhe bashkëpunojnë ndryshe gjatë arsimit formal. Mundësia për të realizuar aktivitete të tilla është më e madhe në shkollat me dy / tre gjuhë mësimore sesa në shkollat njëgjuhëshe. Në kuadër të shkollave dygjuhëshe / tregjuhëshe realizohen projekte dhe kërkime të përbashkëta si pjesë e mësimdhënies së lëndëve të detyrueshme dhe realizohen orë të përbashkëta në lëndët zgjedhore (për të gjitha ose për shumicën e tyre). Njëkohësisht, aktivitetet jashtë mësimore (të tilla si piknikë / ekskursionet, festime, punëtori njëditore, veprime ekologjike, mjedisore dhe humanitare) në këto shkolla

organizohen dhe realizohen si aktivitete të përbashkëta me nxënësit e të gjitha gjuhëve mësimore. Pikërisht për shkak të kushteve për realizimin e llojeve të ndryshme të aktiviteteve për integrim ndëretnik që ekzistojnë në shkollat shumëgjuhëshe, sistemi arsimor stimulon sa më shumë nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore të mësojnë nën çati të njëjtë.

Për të përmirësuar ndërveprimin ndërmjet nxënësve nga gjuhë të ndryshme mësimore, shkollat njëgjuhëshe stimulohen të krijojnë partneritete me shkolla në një gjuhë tjetër mësimore dhe të planifikojnë, organizojnë dhe zhvillojnë së bashku vizita të ndërsjella ose takime në internet që përfshijnë grupe „të përziera“ të nxënësve nga gjuhë të ndryshme mësimore. Në këtë mënyrë, sigurohen aktivitete të përbashkëta jashtë mësimorë (për shembull, punëtori njëditore, piknikë / ekskursione, festime, aksione) që ndjekin rregullat e sjelljes dygjuhëshe (me përjashtim dhe tregjuhëshe) dhe bazohen në kriteret e veprimtarive të përbashkëta të përshkruara në Konceptin e aktiviteteve jashtëmësimore.

Ndërkulturalizmi zhvillohet edhe përmes organizimit të punës së përgjithshme të shkollave dygjuhëshe dhe tregjuhëshe, e cila krijon kushte për komunikim formal dhe joformal të mësimdhënësve dhe nxënësve të etnive të ndryshme përmes përfaqësimit të detyrueshëm të të gjitha gjuhëve mësimore në të njëjtën ndërrim, përmes aktiveve të përbashkëta profesionale me mësimdhënësit nga të gjitha gjuhët mësimore dhe përmes organeve të përbashkëta të përfshira nga prindërit e të gjitha gjuhëve mësimore.

Në shkollat dygjuhëshe dhe tregjuhëshe sigurohet trajtim i barabartë i të gjitha gjuhëve mësimore të përfaqësuara, i cili pasqyrohet dukshëm në përmbajtjen dhe mënyrën e shfaqjes së të gjitha përmbajtjeve vizuale dhe tekstuale të shfaqura në të gjitha zonat e përbashkëta brenda dhe jashtë shkollës. Ky parim respektohet si për përmbajtjen arsimore ashtu edhe për atë informuese, pavarësisht se cilës gjuhë / bashkësi kulturore / etnike i referohen kryesisht. Në shkollat njëgjuhëshe, vëmendje e veçantë i kushtohet përmbajtjes vizuale dhe tekstuale të shfaqur në hapësirat e përbashkëta të mos inkurajojnë etnocentrimin, por përkundrazi, për të promovuar Republikën e Maqedonisë së Veriut si një shtet multikulturor / multietnik.

• **Efektet afatshkurta / afatgjate**

- Është zvogëluar numri i nxënësve që nuk kanë përfunduar arsimin fillor.
- Është zmadhuar ndjenja e barazisë / barazisë midis nxënësve nga grupet e ndjeshme.
- Janë shtuar arritjet e nxënësve me nevoja të veçanta arsimore.
- Është shtuarkënaqësia e nxënësve për të qëndruar dhe për të mësuar në shkollë.
- Janë zvogëluar stereotipat dhe paragjykimet gjinore dhe etnike midis nxënësve dhe mësimdhënësve.
- Është zvogëluar dhuna me bazë gjinore në kontekstin shkollor dhe pasojat negative për shëndetin dhe mirëqenien e nxënësve që rezultojnë nga ajo.
- Gjinia nuk luan ndonjë rol në zgjedhjen e arsimit të mesëm dhe profesionit të ardhshëm.
- Nxënësit kanë zhvilluar kompetenca ndërkulturore.
- Nxënësit kanë ndërtuar një identitet kombëtar që buron nga përkatësia e shtetit të përbashkët të Republikës së Maqedonisë së Veriut.
- Është përmirësuar integrimi ndëretnik në arsim dhe kohezioni social në shoqëri.

STANDARDET NACIONALE

Me standardet nacionale për arsimin fillor janë përcaktuar kompetencat që nxënësit duhet të marrin në fund të arsimit fillor. Ato përfshijnë kompetencat kryesore për mësimin gjatë gjithë jetës që përfshihen në Rekomandimin e Këshillit të Bashkimit Evropian nga viti 2018 dhe në përgatitjen e tyre merren parasysh rekomandimet që dalin nga studimet ndërkombëtare dhe dokumentet e tjera të Bashkimit Evropian që synojnë të përmirësojnë cilësinë e arsimit në shtetet anëtare dhe të sigurojnë harmonizimin dhe mobilizimin midis sistemeve të arsimit në Evropë. Për më tepër, kompetencat kryesore për mësimin gjatë gjithë jetës nga korniza evropiane i përshtaten moshës së nxënësve që përfundojnë arsimin fillor, si dhe kontekstit të shoqërisë maqedonase, dhe gjatë përcaktimit të tyre, merren parasysh përvojat e mëparshme në arsimin fillor në vendin tonë.

Gjatë definimit apo përcaktimit të kompetencave të përfshira në Standardet nacionale, u përdor Korniza Evropiane e Kualifikimeve, sipas së cilës kompetencat kryesore janë një kombinim i njohurive, aftësive dhe qëndrimeve. Kuptohet që njohuritë i përkasin fakteve, procedurave, koncepteve, ideve dhe teorive që janë krijuar tashmë dhe mbështesin të kuptuarit e një fushe ose lënde të caktuar, që aftësitë përfaqësojnë shkathtësitë dhe kapacitetet për të zbatuar njohuritë e fituara, dhe se qëndrimet përshkruajnë ide, besime dhe ide. Në Standardet nacionale, njohuritë dhe aftësitë referohen si njohuri dhe aftësi të fituara, dhe qëndrimet si vlera që nxënësi i kupton dhe i pranon si të vetat.

Standardet nacionale i përkasin tetë fushave rreth të cilave grupohen kompetencat, të cilat mund të përmblihen si më poshtë:

I. Shkrim-leximi gjuhësor

Këto përfshijnë *kompetenca* që mundësojnë identifikimin, kuptimin, shprehjen, krijimin dhe interpretimin e koncepteve, ndjenjave, fakteve dhe mendimeve me gojë dhe në një larmi formash të shkruara, duke përdorur materiale vizuale, tingëllore /audio dhe digjitale në një larmi disiplinash dhe kontekstesh. Këto kompetenca i referohen gjuhës amtare (përkatësisht gjuhës mësimore) dhe përfshijnë njohuri të leximit dhe të shkruarit dhe një kuptim të qëndrueshëm të teksteve të shkruara, zotërimin e një fjalori të caktuar dhe gramatikës dhe njohjen e funksioneve të gjuhës, si dhe aftësinë për të përdorur llojet kryesore të ndërveprimit verbal në formë gojore dhe të shkruar.

II. Përdorimi i gjuhëve të tjera

I përkasin kompetencave që sigurojnë përdorimin e duhur dhe efektiv të gjuhëve të tjera të komunikimit. Lëmia, fusha përfshin komponentët / fushat kryesore të shkrim-leximit: për të kuptuar, shprehur dhe interpretuar koncepte, mendime, ndjenja, fakte dhe mendime në formë gojore dhe të shkruar (duke dëgjuar, folur, lexuar dhe shkruar) dhe në një diametër të përshtatshme, në gjuhë që është e ndryshme nga gjuha që zhvillohet mësimi.

III. Matematika dhe Shkencat natyrore

Kompetencat matematikore tregojnë aftësinë dhe gatishmërinë për të përdorur mënyra të ndryshme matematikore-logjike të të menduarit dhe përfaqësimit numerik dhe hapësinor në zgjidhjen e problemeve të jetës së përditshme. Kompetencat në shkencat natyrore dhe teknologjinë i përkasin aftësisë dhe gatishmërisë për të zbatuar njohuritë dhe qasjet e bazuara në prova për të shpjeguar fenomenet natyrore dhe për të përmirësuar jetën e njeriut, si dhe për të kuptuar ndryshimet në natyrë të shkaktuara nga ndikimi i aktiviteteve njerëzore ndaj mjedisit.

IV. Shkrim-leximi digjital

Këto përfshijnë kompetenca që sigurojnë përfshirje aktive në shoqërinë moderne të sofistikuar të informacionit dhe teknologjisë. Ato sigurohen përmes përvetësimit të njohurive, aftësive dhe qëndrimeve që mundësojnë hapjen dhe njohjen e potencialeve të TIK dhe përdorimin krijues, kritik dhe të përgjegjshëm të TIK për të mësuar, punë dhe aktivitete të tjera personale dhe sociale gjatë arsimit dhe në të ardhmen. Këto kompetenca kanë të bëjnë me përdorimin e TIK për qasjen në informatat, në përdorimin efektiv dhe të suksesshëm për zgjidhjen e problemeve, ndarja e ideve, komunikimi dhe bashkëpunimi në kuadër të shkollës dhe jeta në shkollë, në krijimin e përmbajtjeve digjitale, si dhe përdorimi i sigurve dhe etikë teknologjisë digjitale në jetën e përditshme.

V. Zhvillimi individual dhe shoqëror

Ajo përcaktohet nga aftësitë që mundësojnë njohjen e vetvetes dhe zhvillimin e aspekteve fizike, njohëse, afektive dhe shoqërore të mirëqenies. Zhvillimi i këtyre kompetencave siguron formimin e individëve të pjekur, aktivë dhe të përgjegjshëm, të cilët janë të gatshëm të përballen me sfidat e jetës së përditshme që dalin përpara secilit person si individ dhe si anëtar i grupeve më të ngushta dhe më të gjera shoqërore.

VI. Kultura demokratike dhe qytetrimi

Kjo fushë përfshin kompetenca që lidhen me njohjen dhe kuptimin e vetvetes, shoqërinë dhe organizimin e saj, konceptet ekonomike, politike, strukturat dhe lëvizjet, si dhe aftësitë dhe qëndrimet që duhet t'i mundësojnë asaj të sillet si një qytetar /qytetare i përgjegjshëm, i motivuar dhe aktiv për të marrë pjesë në jetën shoqërore dhe qytetare.

VII. Teknika, teknologjia dhe sipërmarrësia

Kompetencat në këtë fushë përfshijnë aftësinë për të ndërmarrë iniciativë, për të vepruar në përputhje me rrethanat dhe për të dhënë ide në produkte dhe / ose shërbime me vlerë kulturore, shoqërore ose tregtare. Kanë të bëjnë me njohuritë dhe aftësitë në fushat e shkrim-leximit financiar, sipërmarrjes, biznesit dhe ekonomisë dhe mundësojnë zhvillimin e krijimtarisë dhe të menduarit kritik, punën në ekip, vendimmarrjen, marrjen e rreziqeve dhe aftësitë e zgjidhjes së problemeve që kontribuojnë në zhvillimin personal dhe profesional të nxënësit.

VIII. Shprehja artistike dhe kultura

Shprehja artistike ka të bëjë me praktikimin e veprimtarive në fushën e muzikës, vallëzimit, artin figurativ, krijimin letrar, dizajnin, artin skenik dhe aktivitetet e ngjashme që shpiejnë në produkte me përmbajtje kulturore dhe artistike. Kompetencat në fushën e *kulturës* lejojnë përfaqësuesit e një kulture të praktikojnë kulturën e tyre që përcakton mënyrën e jetës dhe përfshin gjuhën, normat e sjelljes, besimet, vlerat dhe praktikat e përditshme që janë të zakonshme për përfaqësuesit e asaj kulture, njëkohësisht të jenë të hapura ndaj të tjerave dhe prodhimet e tyre.

Të gjitha fushat e përfshira në Standardet Nacionale konsiderohen njësoj të rëndësishme dhe të gjitha kompetencat e përfshira në fusha kontribuojnë në një jetë të suksesshme në shoqëri. Kompetencat mund të aplikohen në shumë kontekste dhe kombinime të ndryshme, kështu që ato mbivendosen dhe lidhen, kështu që disa kompetenca thelbësore për një fushë bazohen në kompetenca që i përkasin një tjetri dhe / ose kompetenca mbështetëse që përfshihen në një fushë tjetër. Kështu, për shembull, shumica e kompetencave që përcaktojnë fushën e *Zhvillimit personal*

dhe social jo vetëm që synojnë komponentën edukative të arsimit, por gjithashtu ofrojnë një bazë për kompetencat që janë një parakusht i domosdoshëm për zhvillimin e kompetencave në shumë fusha të tjera dhe / ose praktikimin e kompetencave me lëmi/fusha të tjera. Të tilla janë, për shembull, aftësitë, shkathtësitë sa i përket të menduarit kritik, zgjidhjen e problemeve, bashkëpunimin dhe punën në ekip, komunikimin dhe zgjidhjen e konflikteve.

Standardet nacionale janë të përfshira në planin mësimor, përmes përfaqësimit të lëndëve dhe aktiviteteve jashtëmësimore, dhe në programet mësimore, përmes shndërrimit të kompetencave në rezultatet e pritura nga të nxëniet dhe, rrjedhimisht, në standardet e vlerësimit. Nga njëra anë, Standardet nacionale imponojnë nevojën për të bashkuar disiplinat e lidhura me mësimdhënien në një lëndë thelbësore (siç janë *Shkenca Natyrore dhe Historia si dhe Shoqëria*), dhe nga ana tjetër, kërkojnë të gjitha kompetencat që përmbahen në fusha të veçanta (të tilla si *Shkrim-leximi digjital dhe Sipërmarrësia*) të fitohen përmes përfshirjes së tyre në shumicën e lëndëve mësimore të detyrueshme dhe zgjedhore. Nga ana tjetër e tretë, disa nga lëndët e detyrueshme kanë për qëllim zotërimin e kompetencave në fusha të caktuara (të tilla si *Shkrim-leximi gjuhësor, Shoqëria, Kultura demokratike dhe qytetërimi dhe Shprehja artistike, Kultura dhe Multikultura*), por në të njëjtën kohë nuk përjashtohet nevoja për adresimin e tyre përmes lëndëve të tjera mësimore (të detyrueshme ose zgjedhore). Së fundmi, ekziston një fushë, siç është *Zhvillimi personal dhe social*, i cili karakterizohet nga fakti se shumica e kompetencave që e përbëjnë atë mund të fitohen vetëm nëse përfshihen në të gjitha lëndët mësimore (të detyrueshme dhe zgjedhore), si dhe në aktivitetet jashtëmësimore.

Efektet afatshkurta / afatgjata:

- Sigurohet baza për zhvillimin e plotë të nxënësit.
- Sigurohen informacione për të gjithë faktorët në procesin edukatvo-arsimor (nxënës, prindër, mësimdhënës) në lidhje me kompetencat e rezultateve në fund të arsimit fillor.
- Lehtësohet krahasimi dhe lëvizshmëria ndërkombëtare ndërmjet sistemeve të arsimit.
- Në punën edukative-arsimore ofrohet një qasje e harmonizuar (midis llojeve të ndryshme të programeve - mësimdhënie, jashtëmësimore, midis fushave / lëndëve të ndryshme).
- Sigurohet një bazë për vlerësimin e praktikave mësimore dhe arritjeve të nxënësve.

PLANI MËSIMOR

Plani mësimor përmban lëndë të detyrueshme, lëndë zgjedhore dhe veprimtari të tjera të ofruara nga shkolla, të gjitha të shpërndara sipas klasave dhe sipas numrit të orëve në javë dhe në vit. Plani mësimor është baza për strukturimin e punës edukative-arsimore në nivelin shtetëror dhe për organizimin e saj në shkolla.

Lëndët mësimore të detyrueshme

Në planin mësimor janë të përfshirë 8 – 11 lëndë të detyrueshme

Lëndët: *gjuhë maqedonase / shqipe / turke / serbe / boshnjake, është definuar me gjuhën me të cilën realizohet mësimi (dhe për disa nxënës mundëson përvetësimin e gjuhës amtare) dhe del nga lëmi/fusha Shkrim – leximi gjuhësor nga Standardet nacionale për Arsimin fillor. Nga fusha Përdorimi i gjuhëve tjera del lënda gjuhë angleze. Lënda shkencat natyrore përfshin tema/përmbajtje të cilat bëjnë pjesë në biologji, kimi, fizik dhe pjesët e gjeografisë dhe së bashku me lëndën Matematika drejtpërdrejtë del lënda Matematika dhe Shkencat natyrore nga Standardet nacionale, Këto tre lëndë janë të përfshira në të gjitha klasat, me fond të ndryshëm orësh.*

Lëndë *historia dhe shoqëria* përfshijnë tema / përmbajtje që i përkasin historisë, pjesë të gjeografisë, edukimit qytetar dhe disiplinave të tjera social-humaniste dhe së bashku me lëndën *shoqëria* drejtpërdrejt del nga fusha *shoqëria dhe kultura demokratike* nga Standardet nacionale. Kjo fushë gjithashtu mësohet vazhdimisht, së pari përmes lëndës së *shoqërisë* (klasa I-III) dhe nga klasa IV përmes lëndës *historisë dhe shoqërisë*.

Në lëndët e detyrueshme bëjnë pjesë arsimit figurativ dhe arsimimuzikor (që dalin nga lëmitë shprehur artistike dhe kultura) dhe lënda arsimifizik dhe shëndetësor (që lidhet me tregues të caktuar në fushën e zhvillimit personal dhe social) janë gjithashtu të detyrueshme. Secila prej tre lëndëve përfaqësohet në të gjitha klasat e arsimit fillor me të njëjtin fond të orëve.

Nga periudha e dytë arsimore, futet lënda arsimit teknik dhe informatika, e cila del nga dy fusha të Standardeve nacionale: shkrimi dixhital dhe *teknologjia dhe sipërmarrësia*. Kjo lëndë është e pranishme edhe në periudhën e tretë arsimore, por ndryshimi nga njëra në tjetrën është në raportin e përmbajtjes - në klasat e ulëta theksi vihet në arsimin teknik, dhe në klasat e larta, në arsimin informatik.

Në mes lëndëve të detyrueshme dedikuar nxënësve që nuk vijojnë mësimet në gjuhën maqedonase përfshijnë lëndën gjuhë maqedonase e cila mësohet në periudhën e dytë dhe të tretë të arsimit fillor (nga klasa IV në IX).

Lëndët zgjedhore

Secila shkollë ka lirinë për të ofruar lëndë zgjedhore që dalin nga interesat e shprehura të nxënësve që mësojnë në atë shkollë dhe në të njëjtën kohë merr parasysh mundësitë e kuadrit, stafit mësimor që punon në shkollë. Në fakt, secila shkollë detyrimisht ofron dy lista me lëndë zgjedhore, njëra për të mësuar *gjuhë të dytë të huaj*, ndërsa përfshin të ashtuquajtura *lëndë të lira zgjedhore* që ofrohen nga shkolla varësisht nga interesat e nxënësve dhe mundësi të shkollës.⁶

Për lëndën mësimore *Gjuhë e dytë e huaj*, secila shkollë duhet të ofrojë një listë që përfshin: *gjuhë gjermane, gjuhë frënge, gjuhë italiane dhe gjuhë ruse*. Kjo listë vlen vetëm për nxënësit nga klasa VI deri në IX, ku merret parasysh se shkolla është e detyruar të sigurojë kushte pasi gjuha e dytë e huaj e zgjedhur (në klasën e VI) të mësohet vazhdimisht deri në fund të arsimit fillor.

Në shkollat dygjuhëshe dhe tregjuhëshe rekomandohet mësimi nga gjuhë të tjera të huaja të realizohet në grupe „të përziera“ të nxënësve nga gjuhë të ndryshme mësimore. Në këtë mënyrë, shkolla mund t'u ofrojë nxënësve të zgjedhin nga disa gjuhë të huaja dhe në të njëjtën kohë, përmes mësimi të përbashkët, të marrin kompetenca ndërkulturore.

Shkollat e vendosura në komuna ku përveç maqedonishtes, ekziston edhe një gjuhë e dytë zyrtare, në marrëveshje me prindërit mund t'u ofrojnë nxënësve që ndjekin mësimet në një gjuhë tjetër, të mësojnë gjuhën e dytë zyrtare përmes lëndës zgjedhore *Gjuha e bashkësisë*. Nxënësit mund të zgjedhin të mësojnë gjuhën e komunitetit nga klasat IV në IX si lëndë mësimore plotësuese. Të gjithë nxënësve që nuk vijojnë mësimet në gjuhën shqipe u ofrohet mundësia në klasën VI-IX për të mësuar gjuhën shqipe si lëndë plotësuese zgjedhore.

Për të siguruar respektimin e identitetit gjuhësor dhe kulturor të bashkësive më të vogla etnike, shkolla u ofron nxënësve nga këto komunitete, të cilët mësojnë në një gjuhë tjetër përveç gjuhës së tyre amtare, mundësinë për të mësuar gjuhën dhe kulturën e tyre duke filluar nga klasa III, duke zgjedhur njërin nga lëndët e mëposhtme: *Gjuha dhe kultura e romëve, Gjuha dhe kultura e vllahëve, Gjuha dhe kultura e boshnjakëve, Gjuha dhe kultura e turqve dhe Gjuha dhe kultura e serbëve*. Pasi të bëhet zgjedhja, lënda merr statusin e një lënde plotësuese zgjedhore.

Një listë e veçantë e zgjedhjeve përfshin të ashtuquajturat *lëndët e lira zgjedhore*. Në periudhën e parë arsimore (klasa I-III) lënda me zgjedhje të lirë realizohet në formën e aktiviteteve të lira të drejtuara nga mësimdhënësi klasor përgjegjës i klasës në marrëveshje me nxënësit. Në kohën e parashikuar për lëndën me zgjedhjetë lirë, secili nxënës inkurajohet të zgjedhë atë që dëshiron të plotësojë atë që është mësuar tashmë gjatë ditës / javës dhe / ose e gjithë klasa të zgjedhë një aktivitet të përbashkët në mbështetje të zhvillimit personal dhe shoqëror të nxënësve (për shembull, një nga shumë punëtoritë ofruara nga arsimit për shkathtësitë jetësore).

---

⁶ Udhëzime për planifikimin, zbatimin dhe vlerësimin e këtij llojit të lëndëve janë dhënë në Udhëzuesin për lëndët zgjedhore të lira.

Nxënësve nga periudha e dytë dhe e tretë e arsimit fillor (klasat IV-IX) u ofrohet të zgjedhin nga katër kategori të lëndëve me zgjedhje të lirë:

- (1) lëndë zgjedhore për zgjerimin / thellimin e njohurive të lëndëve të detyrueshme (shembull: arsyetimi matematiko-logjik, programimi, piktura / skulptura, kultura klasike, edukimi seksual),
- (2) lëndë zgjedhore për të mbështetur interesat e nxënësve që nuk janë pjesë e lëndëve mësimore (shembull: fotografi, kopshtari / hortikulturë, punëtori teatri, vallëzim, gatim, gdhendje, modelim),
- (3) lëndët zgjedhore për të mbështetur zhvillimin personal dhe shoqëror të nxënësve (shembull: edukimi për aftësi jetësore, seminare multikulturore),
- (4) lëndë zgjedhore me karakter sportiv-rekreativ⁷, (shembull: futboll, basketboll, hendboll, volejboll, pingpong, yoga, pilates).

Lista e lëndëve të këtij lloji mund të ndryshojë nga njëra periudhë në tjetrën në shkollën fillore në mënyrë që të monitorohen ndryshimet në interesat e nxënësve dhe mundësitë e personelit mësimor të përfshirë në mësimin klasor dhe mësimin lëndor. Secila shkollë është e detyruar të ofrojë të paktën tre lëndë zgjedhore në secilën nga katër kategoritë e listuara në secilën periudhë arsimore. Përjashtim bëjnë shkollat me një numër të vogël nxënësish në të cilat lista e lëndëve zgjedhore, në marrëveshje me nxënësit (përkatësisht me prindërit / tutorët e tyre), mund të jetë më e kufizuar.

Nxënësit zgjedhin dy lëndë zgjedhore të lira gjatë një viti shkollor - një për gjysmëvjetorin e parë dhe një tjetër për gjysmëvjetorin e dytë. Secili nxënës nuk mund të zgjedhë të njëjtën lëndë dy herë në një periudhë kohore, përveç nëse janë lëndë të së njëjtës fushë që janë në nivele të ndryshme (për shembull, Programimi 1 dhe Programimi 2). Lëndët e lira nga ajo që zgjidhet në një vit / gjysmëvjetor jo në realizimin e aktiviteteve në lëndën konkrete zgjedhore marrin pjesë nxënës të cilët ndajnë interesat e përbashkëta, pavarësisht nëse mësojnë në të njëjtën paralele (për shembull III^a), në paralele të ndryshme të të njëjtit vit (për shembull, klasa VI), ose në vite të ndryshme brenda së njëjtës periudhë (për shembull, klasa VII-IX). Është e rëndësishme që i gjithë grupi të marrë pjesë së bashku dhe vazhdimisht në realizimin e lëndës zgjedhore. Lëndët zgjedhore të lira udhëhiqen nga mësimdhënësit të periudhës përkatëse, të cilët caktohen si përgjegjës për realizimin e tyre, dhe nëse është e nevojshme, mësimdhënësit e tjerë, prindërit / tutorët ose vullnetarët e komunitetit mund të përfshihen si ndihmës në punën e orës së klasës.

Lëndët zgjedhore të lira planifikohen kryesisht rreth rezultateve të pritura të të nxënësit që vijnë direkt nga kompetencat specifike të Standardeve nacionale. Ato realizohen përmes aktiviteteve të ndryshme që bazohen ekskluzivisht në mësimdhënien ndërvepruese dhe të mësuarit aktiv që të gjithë nxënësit e përfshirë i përjetojnë si interesante dhe argëtuese. Një nga qëllimet e rëndësishme të lëndëve zgjedhore të lira është t'u japë nxënësve mundësinë për të zbuluar „pikat e forta" dhe aftësitë e tyre që mund të mos jenë të dukshme në orët e tjera dhe kështu të afirmohen para shokëve të tyre të klasës. Pritet që kjo të zhvillojë një qëndrim pozitiv të nxënësve ndaj shkollës dhe do t'i motivojë ata për arritje më të larta në lëndët mësimore të detyrueshme.

Në shkollat ku mësimi zhvillohet në dy ose tre gjuhë, të paktën gjysma e lëndëve zgjedhore të lira realizohen me grupe të „përziera" të gjuhëve të ekuilibruara nga gjuhë të ndryshme mësimore (përveç këtyre shkollave që arrijnë shumëgjuhësh përmes shkollave rajonale që janë në përbërje të tyre). Si rregull, përgjegjës për realizimin e lëndëve zgjedhore me grupe „të përziera" të nxënësve

---

⁷Nxënësit të cilët marrin pjesë në klubet sportive, në kuadër të aktiviteteve jashtëmësimore, nuk mund të përzgjedhin të njëjtin sport si lëndë zgjedhore.

janë të paktën dy mësimdhënës (një nga secila gjuhë mësimore e përfaqësuar), të cilët zhvillojnë aktivitetet në dy gjuhë, me trajtim të barabartë të dy gjuhëve të përfaqësuara të mësimdhënies dhe të gjithë nxënësve të përfshirë.

Mësimdhënësit përgjegjës⁸ për realizimin e lëndëve zgjedhore të lira vazhdimisht e monitorojnë dhe vlerësojnë përparimin e secilit nxënës të përfshirë në përvetësimin e njohurive, aftësive dhe vlerave / qëndrimeve të parashikuara nga objektivat e lëndës specifike. Lëndët zgjedhore të lira vlerësohen në mënyrë përshkruese dhe arrijtjet e nxënësve përfshihen në dëftesën shtesë.

Aktivitetet jashtëmësimore

Në shkolla ekzistojnë disa lloje të aktiviteteve jashtëmësimore që mund të jenë *afatshkurtra*, të tilla si aksionet, piknikë, ekskursionet dhe punëtori të njëhershme ose *afatgjata*, të tilla si klube ekologjike, klube sportive, teatër shkollor, kor shkollor dhe orkestër⁹.

Klubet ekologjike mjedisore në shkolla stimulojnë interesin dhe motivimin e nxënësve për të eksploruar mjedisin jetësor, për të mësuar rreth ndryshimeve klimatike që ndodhin gjatë vitit, se si ato ndikojnë në mjedis, të gjitha në mënyrë që të marrin aftësi dhe shprehje për mbrojtjen e mjedisit. Klubet sportive formohen për të promovuar të gjitha format e aktiviteteve sportive dhe përfshijnë vullnetarisht nxënësit të moshave të ndryshme. Shkolla formon klube sportive për nxënësit që tregojnë interes për një sport të veçantë nga secila periudhë e shkollës fillore.

Secila shkollë u ofron nxënësve mundësinë të jenë anëtar i një kori shkollor, orkestre shkollore dhe / ose teatri shkollor. Shkolla mund të organizojë një kor, orkestër dhe teatër posaçërisht për nxënësit më të vegjël (deri në klasën V-të) dhe për nxënësit më të rritur (nga klasa VI-të e tutje). Nxënësit marrin pjesë në këto aktivitete përfshihen vullnetarisht, dhe aktivitetet zhvillohen gjatë gjithë vitit shkollor. Nëse nxënësit tregojnë interes dhe talent muzikor mund të formojnë edhe grupe të tjera muzikore instrumentale ose vokale, ndërsa shkolla, në bazë të mundësive t'i mbështetë aktivitetet e këtilla.

Përmes pjesëmarrjes në *aksione* të karakterit ekologjik ose humanitar, nxënësit mësohen me punë vullnetare dhe të dobishme shoqërore dhe zhvillojnë aftësitë e tyre personale dhe sociale. Aksionet, veprimet mund të jenë të kufizuara në vetë shkollën (me përfshirjetë vogël ose të madhe të nxënësve), gjithashtu, mund të jenë të orientuara nga komuniteti dhe përfshijnë aktivitete jashtë shkollës (për shembull, aktivitete pastrimi në zonën më të gjerë, leximi i librave fëmijëve në kopsht, duke mbledhur letra të vjetra në lagje, duke vizituar dhe ndihmuar të moshuarit ose personat me aftësi të kufizuara në lagje, etj.). Për më tepër, secili nxënës në periudhën e tretë (klasa VII - IX) është i detyruar të realizojë të paktën 20 orë punë të dobishme shoqërore (individualisht ose së bashku me shokët e klasës) gjatë një viti shkollor. Aksionet mund të iniciohen nga udhëheqësi, personeli arsimor ose profesional, si dhe organet e nxënësve në shkollë, dhe shkolla është përgjegjëse për planifikimin, organizimin dhe zbatimin e tyre. Në shkollat dygjuhëshe dhe tregjuhëshe, nxënësit nga të gjitha gjuhët e përfaqësuara të mësimdhënies marrin pjesë në veprime, përmes realizimit të përbashkët të të gjitha aktiviteteve brenda aksionit.

⁸ Lëndët e lira zgjedhore në klasën IV dhe V i realizojnë mësimdhënësit klasorë dhe/ose mësimdhënësit lëndorë, ndërsa në klasën VI – IX vetëm mësimdhënësit lëndorë.

⁹ Udhëzime më të hollësishme për planifikimin, organizimin dhe zbatimin e aktiviteteve jashtëmësimore janë dhënë në *Konceptin për aktivitetet jashtëmësimore*.

Punëtoritë e njëhershme janë ngjarje tematike afatshkurtra që ndodhin gjatë një dite, dhe organizohen me një qëllim specifik, në një rast të veçantë, shpesh për të parandaluar ose përgjigjur një situatë të veçantë, shprehur nevojë / interes nga nxënësit, ose me rastin e një vizite tek dikush ekspert, praktikues ose person popullor. Ato mund t'i kushtohen një larmie temash, por duhet të promovojnë zhvillimin e kompetencave specifike të mbuluara nga Standardet nacionale. Ato mund të jenë të dedikuara për grupe të kufizuara nxënësish (të interesuar për përmbajtjen) ose për të gjithë nxënësit nga një vit i caktuar / vite të caktuara ose për të gjithë nxënësit në shkollë. Ato mund të realizohen në vetë shkollën ose kur vizitoni një shkollë tjetër ose në një institucion / organizatë tjetër. Kjo i bën ata veçanërisht të përshtatshëm për të punuar me grupe „të përziera“ të nxënësve që mësojnë në shkollë njëgjuhëshe me gjuhë të ndryshme mësimore, të cilat për këtë qëllim formojnë një partneritet.

Me piknikët mund të përfshihen të gjithë nxënësit nga shkolla, por *ekskursionet* zakonisht organizohen për nxënës të një viti / klase. Ato organizohen ose për të zgjeruar dhe thelluar njohuritë e nxënësve për lëndë mësimore të caktuara (të tilla si ato që përfshijnë vizita në rajone të rëndësishme për sa i përket mjedisit, burimeve natyrore dhe thesareve të vendit, vendeve dhe objekteve me rëndësi kulturore-historike ose të një rëndësie tjetër), ose për sport, rekreacion dhe shoqërim, por mund të përfshijë një kombinim të mësipërm. Rekomandohet përdorimi i tyre sa më shumë që të jetë e mundur për të kontribuar në përfshirjen e nxënësve në mjedis, burimet natyrore, kushtet e ndryshme klimatike që sigurojnë kultivimin e kulturave dhe bimëve të ndryshme, gastronominë, kulturën e komuniteteve të ndryshme etnike që jetojnë në vendin tonë (përmes zgjedhjes së kulturore dhe historike objektet që do të ndiqen), si dhe për integrimin ndëretnik në arsim (duke siguruar bashkëveprim ndërmjet nxënësve që mësojnë gjuhë të ndryshme mësimore në të njëjtat shkolla ose të ndryshme). Pavarësisht nga qëllimi kryesor i piknikut ose ekskursionit, gjatë planifikimit të tyre, duhet të përcaktohen kompetencat specifike nga Standardet nacionale që ata do të adresojnë dhe përmes të cilave aktivitetet do t'i zhvillojnë.

Në disa shkolla, *projektet* zbatohen herë pas here ose vazhdimisht si një lloj i veçantë i aktiviteteve jashtëmësimore. Projektet mund të jenë mbështetje e lëndëve mësimore/lëmive ekzistuese ose mund të jenë në funksion të lëmive të tjera. Ato mund të iniciohen nga vetë shkolla në bashkëpunim me shkolla dhe organizata të tjera dhe mund të kufizohen në nivelin lokal ose shtetëror, por ato, gjithashtu mund të kenë një karakter ndërkombëtar. Ato mund të iniciohen nga institucione arsimore, komuna, organizata ndërkombëtare / donatorë dhe përfundimisht të realizohen nga organizata / institucione të tjera që kanë marrë leje për këtë. Projektet e iniciuara nga organizata / institucione të tjera që synojnë të pilotojnë një program të ri dhe / ose një qasje tjetër dhe mundësisht të kontrollojnë efektet e aplikimit të një programi / qasjeje të tillë në sistemin arsimor.

Si një lloj i veçantë i aktiviteteve jashtëmësimore mund të konsiderohen *vizitat* e shkollave jashtë vendit në kuadër të projekteve të tilla siç janë: Erasmus, shkolla binjake dhe të ngjashme. Ekziston një tendencë që vizitat e tilla të përfshijnë një numër më të madh të shkollave, brenda të cilave një numër i vogël i nxënësve do të përfshihen si pjesëmarrës të projektit dhe / ose si përfaqësues të shkollës.

Gjatë pushimit të dimrit dhe / ose të verës, shkollat mund të organizojnë *kampe / shkolla* në mënyrë që t'u sigurojnë nxënësve aktivitete të organizuara jashtëmësimore në formën e aktiviteteve të përqendruara, aktiviteteve tërëditore gjatë disa ditëve, një javë pune ose më gjatë. Ato mund të synojnë të mbështesin zhvillimin personal dhe shoqëror të nxënësve, të kenë një karakter sportiv-rekreativ dhe / ose të kënaqin interesa të tjerë jashtëmësimore të nxënësve.

Organizimi i mësimit sipas planit mësimor

Qëndrimi i nxënësve në shkollë nuk kuptohet vetëm si një qëndrim në klasë sipas orarit të përcaktuar javor, por, përkundrazi, si kohë e kaluar në mësim (mësim formal ose joformal) dhe shoqërim përmes lojës dhe aktiviteteve të tjera argëtuese (të strukturuar pak a shumë). Për ta arritur këtë, organizimi i shkollës është në funksion të promovimit të mësimit dhe respektimit të interesave më të mira të fëmijës. Nga njëra anë, organizata siguron integrimin e sa më shumë burimeve të ndryshme të mundshme për efekt maksimal në mësimin e nxënësve dhe rritjen e fleksibilitetit të mësimdhënësve dhe nxënësve. Nga ana tjetër, kontribuon në ndërveprimin cilësor midis nxënësve dhe mësimdhënësve dhe mundëson zhvillimin e të gjitha kompetencave tek nxënësit. Prandaj, plani organizativ i shkollës përfshin orarin e orëve mësimore dhe kohën tjetër në shkollë, përdorimin e hapësirave për mësimdhënie dhe aktivitete të tjera dhe angazhimin e të gjithë personelit në shkollë (personelin mësimdhënës, bashkëpunëtorët profesional, personat e ngarkuar me mirëmbajtjen e higjienës, etj.). Mënyra në të cilën adresohen këto çështje jo vetëm që ndikon në funksionimin efikas dhe efektiv të shkollës, por gjithashtu përcakton nëse të gjithë të përfshirë në funksionimin e saj (nxënësit, personeli, prindërit) identifikohen me të dhe e perceptojnë atë si „të tyre“.

Për sa kohë që shumica e nxënësve mësojnë në shkollë me mësimdhënie me dy ndërrime¹⁰, qëndrimi i detyrueshëm i nxënësve nga klasa I deri në klasën V në shkollë është 5 orë në ditë, nga të cilat rreth 3-3,5 orë kalojnë në orët mësimore, dhe koha e mbetur në aktivitete të tjera¹¹. Nxënësit nga klasa VI deri në IX qëndrojnë në shkollë nga 6 orë në ditë, nga të cilat 4-4,5 orë i dedikohen orëve mësimore, dhe koha e mbetur për aktivitete të tjera. Për nxënësit e të gjitha klasave / moshave, disa nga aktivitetet janë të pastrukturuar (të tilla si pushimet ndërmjet orëve), dhe disa janë të strukturuar dhe të organizuara nga mësimdhënësit ose nga shkolla në llojin e orës klasore, plotësuese ose aktivitete shtesë të lidhura me mësimin, ose aktivitete jashtëmësimore. Brenda kohës që nxënësit kalojnë në shkollë, secili mësimdhënës është i detyruar të realizojë orë shtesë për të gjithë nxënësit që nuk arrijnë të arrijnë rezultate të kënaqshme gjatë orëve të rregullta. Për nevoja të tilla, mësimdhënësit përgatisin një orar, duke respektuar kohën që i përshtatet nxënësve për të cilën është menduar dhe duke e theksuar atë publikisht. Pjesa më e madhe e mësimdhënies shtesë realizohet përmes lëndëve të lira zgjedhore që shërbejnë për thellimin dhe zgjerimin e njohurive të lëndëve të detyrueshme. Për nxënësit që po përgatiten për konkurse, mësimdhënësi zhvillon orë shtesë të mentorimit, orari i të cilave pajtohet gjithashtu me nxënësit dhe tregon publikisht.

Çdo shkollë e përshtat organizatën sipas kapaciteteve që ka. Shkollat në përgjithësi dhe shkollat më të vogla që punojnë në një ndërrim janë më të lehta për t'u përshtatur me një organizim të tillë, dhe shkollat që punojnë në dy ndërrime dhe në shumë gjuhë mësimore gjejnë zgjidhjet më të mira të mundshme për organizimin e punës. Këto shkolla duhet të kenë një qasje fleksibile në organizim dhe të rregullojnë kohën e fillimit të mësimdhënies me moshën e nxënësve dhe ndarja në ndërrime bëhet vetëm mbi atë bazë dhe jo për arsye të tjera (siç është gjuha e mësimit).

¹⁰Tendenca është që të gjitha shkollat në vend të punojnë në një ndërrim. Kur të bëhet kjo, koha e detyruar e shkollës mund të zgjatet për të lënë hapësirë për më shumë aktivitete jashtë orëve të rregullta mësimore.

¹¹Për këta nxënës, shkolla organizon pranimin e nxënësve një orë para mësimit, ndërsa mund të organizojë edhe qëndrimin e vazhdueshëm pas përfundimit të 5 orëve të detyrueshme.

Organizimi i mësimdhënies në funksion të planit mësimor imponon një rol tjetër të mësimdhënësve, i cili reflektohet edhe në kohën që duhet të kalojnë në shkollë. Mësimdhënësit nuk janë më „ligjërues“ të një lënde mësimore të përshtatshme, por janë gjithashtu zbatues të lëndëve të lira zgjedhore, të cilat jodomosdoshmërisht duhet të dalin nga përgatitja e tyre profesionale (diploma e marrë), por nga aftësitë e tyre të fituara në mënyrë informale (të tilla si gatimi, fotografia, ndihma e parë dhe mbrojtja). Përveç kësaj, mësimdhënësit shfaqen në rolin e zbatuesve të pavarur ose bashkë-zbatuesve të aktiviteteve të ndryshme të tjera në të cilat marrin pjesë nxënësit, siç janë aktivitetet jashtëmësimore, hulumtime dhe / ose projekte ndërdisiplinore, puna sociale e nxënësve, përgatitja e nxënësve për gara. Në mënyrë që të jenë në gjendje të përmbushin të gjitha detyrat, mësimdhënësit qëndrojnë në shkollë për 6 orë në ditë.

Efektet afatshkurtra / afatgjata

- Është zvogëluar numri i lëndëve, ndërsa është zmadhuar koha e qëndrimit të nxënësve në shkollë .
- Respektohen Interesat e nxënësve.
- Mundësohet zhvillimi i potencialeve të nxënësve.
- Është përmirësuar integrimi ndëretnik.
- Është mundësuar zhvillimi, përgjegjësia sociale midis nxënësve.
- Shkolla lidhet me komunitetin, bashkësinë.
- Është mundësuar afirmimi i nxënësve.
- Është mundësuar afirmimi i shkollës në komunitet, brenda dhe jashtë vendit.

PROGRAMET MËSIMORE

Programet mësimore për lëndët e detyrueshme dhe për lëndët zgjedhore në fushën e gjuhës përgatiten në nivel nacional, nga ekipe profesionale. Programet mësimore për lëndët zgjedhore të lira përgatiten nga një ekip mësimdhënës brenda shkollës, sipas listës së lëndëve zgjedhore të ofruara në shkollë. Këto programe mësimore zhvillohen në përputhje me udhëzimet e përgjithshme të Byrosë së Zhvillimit të Arsimit, bazuar në parimet e vendosura për zhvillimin e programeve mësimore. Udhëzimet janë përshtatur në një Udhëzues për lëndët e lira zgjedhore, i cili përshkruan përbërësit e programit mësimor (rezultatet e të nxënit, përmbajtja / konceptet dhe aktivitetet) dhe tregon se si të monitorohen dhe vlerësohen arritjet e nxënësve.

Përqendrimi në rezultatet e të nxënit

Programet mësimore zhvillohen bazuar në Standardet nacionale të bazuara në kompetenca. Në mënyrë që të sigurohet njohja e kompetencave që përfshihen nga një program i veçant mësimor, në hyrjen e programit mësimor theksohet t çdo njohuri, aftësi dhe qëndrim i veçantë nga fushat e Standardeve nacionale që përfshihen nga programi specifik. Këto përfshijnë kompetenca që dalin nga fusha në të cilën është e lidhur drejtpërdrejt lënda, si dhe kompetenca të transferueshme që

duhet të përfshihen në shumicën e tyre (të tilla si *shkrim-leximi dixhital, Teknika, teknologjia dhe sipërmarrësia*)

ose në të gjitha programet mësimore (për shembull, Zhvillimi personal dhe social). Kjomundëson përfaqësim dhe dukshmëri të të njëjtit standard, veçanërisht kur bëhet fjalë për transferimin e kompetencave, por nga aspekte të ndryshme, në një ose më shumë programe mësimore, dhe kështu kujdeset për zhvillimin e tyre përmes mësimdhënies. Përfaqësimi i standardeve nga fusha të ndryshme dhe lidhja e tyre brenda programit mësimor mundëson një qasje holistike në mësimdhënien dhe zhvillimin e plotë të nxënësit.

Rezultatet e të nxënësve janë thelbësore për programet mësimore. Ato rrjedhin nga kompetencat e Standardeve nacionale (njohuritë, aftësitë dhe qëndrimet) që mbulohen nga programi mësimor - ato i specifikojnë dhe përshtatin ato me moshën / klasën në të cilën zbatohet programi mësimor. Rezultatet e të nxënësve tregojnë se çfarë pritet të arrijë nxënësi duke mësuar lëndën specifike. Standardet e vlerësimit rrjedhin nga rezultatet e të nxënësve që tregojnë të paktën katër nivele të arritjeve njohëse të nxënësve, sipas taksonomisë së Bloom. Standardet e vlerësimit kontribuojnë në objektivitetin dhe transparencën në vlerësim duke ndihmuar mësimdhënësit në vendosjen / formulimin e kriterëve të vlerësimit.

Në prProgrami mësimor ofrohen udhëzime dhe shembuj të veprimtarive që mësimdhënësi mund të zbatojë për të arritur rezultate në nxënie, por më e rëndësishmja i jep mësimdhënësit lirinë për të përdorur dhe krijuar një larmi aktivitete dhe materiale mësimore dhe për të realizuar temat / përmbajtjet e duhura, për interesat dhe moshën e nxënësve. Në këtë mënyrë mund të rregullojë mësimin për secilin nxënës individualisht për të arritur nivelin e njohurive/aftësive të përcaktuara nga rezultatet e të nxënësve. Programi mësimor gjithashtu përmban udhëzime didaktike për mësimdhënësit për të mbështetur planifikimin, organizimin dhe zbatimin e mësimdhënies dhe vlerësimit për lëndën konkrete.

Programet që bashkojnë disa disiplina shkencore (*shkencat natyrore, shkencat shoqërore, teknika, teknologjia dhe Informatika*) janë modulare, përkatësisht brenda programit mësimor secila disipline shkencore përfaqëson një pjesë (modul) të veçantë me rezultate të përcaktuara qartë të nxënësve, standardet e vlerësimit dhe korniza kohore, (numri i orëve) për realizim. Programet e tilla përfaqësojnë dhe lidhin struktura të ndryshme konceptuale dhe metodat e kërkimit në një temë të vetme, në mënyrë që të integrojnë njohuritë dhe aftësitë në një tërësi koherente. Për planifikim dhe zbatim të suksesshëm të mësimdhënies në këto programe, është i domosdoshëm bashkëpunimi ndërmjet mësimdhënësve nga disiplina të ndryshme.

Integrimi i disiplinave dhe përmbajtjeve

Programet mësimore të lëndëve që përfshijnë disa disiplina shkencore, të tilla si ato të *shkencave natyrore dhe Historia e shoqëria*, paraqesin një kornizë të qasjes integruese dhe mundësojnë mësim multidisiplinar dhe interdisiplinar. Çdo herë kur është e mundur, një qasje e këtillë i thekson konceptet e përbashkëta, të cilat paraqet nga perspektiva dhe në kontekstin e secilës nga disiplinat që kontribuojnë në njohjen e saj. Një qasje e tillë e bën më të lehtë për nxënësit që të lidhin përmbajtjen e mësimdhënies me realitetin, të shohin kuptimin e asaj që ata po mësojnë dhe të përjetojnë veprimtaritë mësimore si të rëndësishme dhe të zbatueshme.

Programet mësimore, gjithkund ku është e mundur, sigurojnë integrim multidisiplinar, i cili është lidhja e lëndëve të ndryshme në një përpyetje për të „mbledhur“, pra të sintetizojë perspektiva të

ndryshme mbi temën / fenomenin e studimit. Ky integrim kërkon programe mësimore nga lëndë të ndryshme për të mundësuar realizimin e temave përkatëse gjatë së njëjtës klasë. Kështu, për shembull, kur përpunohet Ditari i Anna Frank, si një aktivitet i parashikuar në programin mësimor të gjuhës amtare brenda një teme të vetme, planprogrami i *Historisë dhe Shoqërisë* për të njëjtën klasë parashikohet të adresojë Holokaustin. Ose, kur programi mësimor i lëndës së *Matematikës* përqendrohet në shfaqjen grafike të të dhënave, programi mësimor i *Shkencave natyrore* për të njëjtën klasë përfshin një aktivitet (p.sh., kryerjen e një eksperimenti) që shpie në të dhëna që duhet të paraqiten grafikisht. Integrimi multidisiplinar është i nevojshëm kur bëhet fjalë për programin për shumicën e lëndëve nga periudha e parë e arsimit fillor (klasat I-III).

Integrimi transinterdisiplinor reciprokishtgërsheton njohuritë dhe aftësitë e ndërvarura nga më shumë se një fushë lëndore për të mësuar një temë ose çështje të veçantë qendrore. Është një qasje holistike që thekson lidhjet midis proceseve / fenomeneve. Për shembull, nëse tema e zhvillimit të qëndrueshëm përfshihet në programin e *shkencave natyrore* dhe *shkencave sociale* për të njëjtën klasë, atëherë njohuritë, aftësitë dhe qëndrimet në lidhje me atë temë do të përfshihen në rezultatet e pritura të të nxënësve për të dy lëndët. Nëse e gjithë tema ose çështjet kryesore të saj përfshihen gjithashtu në programin e gjuhëve, mund të pritët që të kuptuarit e nxënësve për këtë çështje do të përmirësohet më tej.

Programet mësimore ndjekin parimin e të ashtuquajturës kurrikulë spirale, e cila bazohet në përsëritjen e termave kryesore, por me një ndërlikim gradual të niveleve të njohurive rreth këtyre termave dhe / ose perceptimit të kuptimit të tyre në kontekste të ndryshme. Për shembull, në *Historia dhe shoqëria*, termi kulturë mund të përcaktohet për herë të parë në klasën VI, kur punoni në temën e *Kulturës dhe civilizimit*, por kuptimi i tij mund të zgjerohet duke e lidhur atë me tema të tjera që trajtohen në të njëjtat klasa dhe në divizionet më të larta (për shembull, në lidhje me formimin e kombeve ose shoqëritë multikulturore) ose në lëndë të tjera (për shembull, në gjuhën amtare, kur flasim për historinë e gjuhës, ose veprat letrare). Në atë mënyrë, sigurohet integrimi vertikal për thellimin e njohurive nga një fushë e caktuar, por edhe zgjerimi horizontal i njohurive në këtë fushë përmes lidhjes së tyre me terma nga disiplina të tjera.

Përshtatja e programeve mësimore

Programet mësimore zhvillohen në atë mënyrë që të jenë fleksibil, përkatësisht për të mundësuar që realizimi i tyre të përshtatet në grupe nxënësish ose nxënës individualë, të cilët, për arsye të caktuara, janë ose kanë qenë të paaftë për të ndjekur mësimet në mënyrë të plotë. Duke u nisur nga nevoja për të respektuar parimin e përfshirjes së të gjithë nxënësve në klasa të rregullta, të gjitha programet mësimore përgatiten të përmbajnë udhëzime didaktike nëse ato realizohen me kategori të ndryshme të nxënësve dhe përcaktojnë rezultatet minimale të nxënësve që pritët të arrihen në mësimdhënie dhe që për nxënësit me nevoja të veçanta arsimore, ose nxënësit që më vonë bashkohen në sistemin arsimor, ose pengohen të ndjekin rregullisht mësimet, ose kanë statusin e refugjatit. Në të njëjtën kohë, secili program është baza për zhvillimin e një plani individual arsimor për secilin nxënës me aftësi të kufizuara të përfshirë në procesin arsimor.

Përshtatja apo orientimi i programeve mësimore, gjithashtu mundëson përshtatjennë bazë të kushteve për realizimin e mësimdhënies. Kjo sigurohet duke përcaktuar rezultatet minimale të të nxënësve që duhet të arrihen, përkatësisht rezultatet që janë të mjaftueshme për të mundësuar ecuri vertikale të nxënësve në raste emergjence të shkaktuara nga epidemitë dhe/ose situatat e krizës.

Meqenëse programet mësimore bazohen në kompetenca dhe rezultate të caktuara të të nxënësve, me udhëzime të caktuara për përdorimin e qasjeve inovative (qasja e kombinuar, klasa e përmbysur, të mësuarit me përvojë, etj.) ato mund të përshtaten për mësimin në largësi apo distancë.¹² Përmes Platformës nacionale për mësim në largësi.

Efektet afatshkurtra / afatgjate

- Mundësohen kushte për mësimdhënie bashkëkohoredidaktike-metodike.
- Mundësohet **një vlerësim i thjeshtë dhe më objektiv.**
- Mundëson që nxënësit të interesohen më shumë për përmbajtjen që mësojnë.
- Sigurohet që mësimi të bazohet në një qasje holistike.
- Janë krijuar kushte për një bashkëpunim të shtuar profesional midis mësimdhënësve nga lëndë dhe disiplina të ndryshme
- Mundësohet që secili nxënës të përfshihet në mësimdhënie pavarësisht/në përputhje me rrethanat.

MËSIMDHËNIA DHE MËSIMNXËNIA

Planifikimi i mëimit

Planifikimi i mësimdhënies është një parakusht për përgatitjen, organizimin dhe zbatimin cilësor, në kohë, të suksesshëm dhe efikas të procesit mësimor. Bazohet në programin mësimor dhe kalendarin e punës dhe merr parasysh karakteristikat e nxënësve (mosha e tyre, njohuritë paraprake, nevojat, mundësitë dhe aftësitë) dhe kushtet dhe mjetet e punës në dispozicion të mësimdhënësit, përkatësisht shkolla. Në planifikim, mësimdhënësi drejtohen nga kompetencat e standardeve nacionale dhe rezultatet e përcaktuara të nxënësve të treguara në programin mësimor për lëndën specifike. Në planifikim, mësimdhënësit hartojnë metodat dhe aktivitetet që ata do të përdorin për të siguruar arritjen e rezultateve të pritura të të nxënësve, zgjedhin dhe/ose krijojnë mjete mësimore që do të përdoren dhe përcaktojnë se si të monitorojnë dhe kontrollojnë arritjet e nxënësve. Duke përdorë planifikim të zhvillimit të procesit.

Nëse planifikohet një orë mësimore që integron lëndë të ndryshme për realizimin e një teme të caktuar qendrore, siç bëhet në të ashtuquajturën mësimi klasor, mësimdhënësi planifikon metodat dhe aktivitetet për realizimin e mësimdhënies, interdisiplinore dhe holistike për t'i mundësuar nxënësit të perceptojnë konceptet kryesore nga disa këndvështrime të ndryshme. Ajo i ndihmon nxënësit të lidhin më lehtë përmbajtjen e mësimdhënies me realitetin, të shohin kuptimin e asaj që ata po mësojnë dhe të përjetojnë veprimtaritë mësimore si të rëndësishme dhe të zbatueshme. Nëse, nga ana tjetër, lidhja e subjekteve të ndryshme nga e ashtuquajtura mësimi lëndor për të siguruar integrimin multidisiplinar në studimin e temave përkatëse, atëherë planifikimi për tema të

¹² Udhëzime të veçanta për përshtatjen dhe realizimin e tij në këtë drejtim janë dhënë në Konceptin për mësimin nga distanca.

tilla bëhet bashkërisht nga të gjithë mësimmhënësit lëndorë të përfshirë, në mënyrë që të sigurohet realizimi i sinkronizuar dhe kuptimplotë i temave.

Planifikimi i programeve mësimore që bashkon disiplina të shumta (të tilla si *Shkencat natyrore dhe Historia dhe shoqëria*) përmban dy komponentë: planifikimin për pjesën e përbashkët të integruar dhe planifikimin për modulet individuale. Kështu, për shembull, për lëndën shkencat natyrore, janë planifikuar temat / njësité modulare në fushën e biologjisë, kimisë, fizikës dhe gjeografisë, të cilat janë strukturuar në module të ndara (moduli biologji, moduli kimi dhe moduli fizik dhe moduli i gjeografisë), por gjithashtu, është planifikuar i ashtuquajtur i Modul i Integruar i cili iu referohet temave/njësive modulare në fushën e biologjisë, kimisë dhe fizikës dhe/ose gjeografisë që janë të lidhura ngushtë me njëra-tjetrën dhe merren me çështje të ngjashme. Një planifikim i tillë kërkon bashkëpunim të vazhdueshëm dhe punë ekipore të mësimmhënësve nga disiplina të ndryshme që ndajnë përgjegjësinë për realizimin e mësimmhënies së lëndës.

Kur bëhet fjalë për periudhën e parë të arsimit fillor (klasat I-III), mësimmhënësit kanë të drejtë të planifikojnë në mënyrë që të sigurojnë realizimin e mësimmhënies në tërësi - pa ndarje të dukshme sipas lëndëve dhe pa një kohëzgjatje të përcaktuar të orëve. Pritet që t'i mundësojë mësimmhënësit të rregullojë mësimin me moshën, nevojat dhe ritmin e përparimit të nxënësve me të cilët punon. Megjithatë, numri i përgjithshëm i orëve të ofruara për çdo lëndë individuale jepet në baza javore.

Qasja e zhvillimit të procesit në planifikim thekson vlerën e procesit të të mësuarit në marrjen e njohurive dhe në vend që të inkurajojë transferimin e njohurive që jepet në një formë të gatshme, të paracaktuara paraprakisht, përqendrohet në procesin e marrjes së njohurive dhe zhvillimin e aftësisë për mësimmnxënie tënxënësit. Në të njëjtën kohë, njohuritë nuk shihen si rezultat i veprimtarisë së mësimmhënësit, por si pasojë e aktiviteteve të realizuara nga nxënësit dhe për këtë arsye ajo që nxënësit do të bëjnë në klasë është shumë më e rëndësishme sesa ajo që do të bëjë mësimmhënësi. Kjo qasje thekson se suksesi në arritjen e rezultateve rritet nëse planifikimi është i orientuar në veprimtaritë e nxënësit në procesin e të nxënës (komponenta e procesit) dhe për t'i mundësuar nxënësit të mësojnë duke zbuluar njohuri, dhe jo duke transferuar njohuri (komponenti i zhvillimit).

Kur planifikimi bazohet në një qasje të zhvillimit të procesit, mbani në mend se roli i mësimmhënësit nuk është t'u paraqesë nxënësve përmbajtjen që ata duhet të mësojnë, por t'i vendosë nxënësit në situata problemore dhe t'i inkurajojë ata të reagojnë në mënyrë të përshtatshme ndaj problemet. Kjo mund të arrihet në një mjedis mësimi (fizik dhe shoqëror) që stimulon nxënësit të përfshihen në mënyrë aktive në mësimmhënie - nxënësi duhet të interesohet së pari, në mënyrë që ai pastaj të përqendrohet në atë që pritët të bëjë.

Qasja e zhvillimit të procesit në planifikim siguron që mësimmhënësit të përshtatet me nevojat dhe mundësitë e nxënësve. Mësimmhënësi planifikon paraprakisht realizimin e të gjitha temave të përfaqësuara në programin mësimor për lëndën / modulën e tij dhe më pas planifikon realizimin e secilës temë veç e veç. Sidoqoftë, ajo që është planifikuar kaq nuk konsiderohet si diçka fikse, por përkundrazi, si fleksibile - lë hapësirë për të ndryshuar rendin e studimit të temave dhe për të rishpërndarë kohën që përcaktohet fillimisht për studimin e secilës temë. Fleksibiliteti, gjithashtu i referohet temave specifike, numrit të orëve, zgjedhjes së metodave dhe aktiviteteve të mësimmhënies dhe / ose përfaqësimit të mjeteve të ndryshme mësimore të parashikuara nga planifikimi fillestar. Të gjitha ose një pjesë e tyre mund të ndryshojnë nëse më shumë nxënës në klasë nuk arrijnë të bëjnë përparim në miratimin e temës sipas pritjeve të mësimmhënësit.

Gjithashtu, ritmi me të cilin realizohet tema mund të ndryshojë nga një klasë në tjetrën, varësisht nga njohuritë paraprake, interesat dhe / ose aftësitë e nxënësve që e përbëjnë atë, si dhe disa faktorëve aktualë që pasqyrojnë punën në një nga klasat.

Rregullimi në planifikimin e zhvillimit të procesit bazohet në rezultatet e vetëvlerësimit të bëra nga secili mësimitdhënës klasor në fund të çdo dite pune, përkatësisht secili mësimitdhënës lëndor në fund të orës së mësimit, në lidhje me secilën lëndë që ai / ajo realizon. Vetëevoluimi është në fakt një reflektim mbi efikasitetin, efektivitetin dhe qëndrueshmërinë e aktiviteteve të përgjithshme gjatë ditës / orës që janë ndërmarrë për të arritur rezultatet e pritura të nxënësve. Vetë-reflektimi i lejon mësimitdhënësit të shohin të gjitha vështirësitë që kanë hasur në realizimin e secilit segment të mësimitdhënies (të mësuarit, mësimitdhënies dhe vlerësimit) gjatë orëve individuale të ditës dhe të marrin parasysh njohuritë rreth tij në planifikimin për të siguruar tejkalimin dobësitë e mundshme në mësimitdhënie. Kjo do të thotë një ndryshim në mësimit kur bëhet fjalë për miratimin aktual të përmbajtjes specifike të mësimitdhënies dhe arritjen e rezultateve të pritura të nxënësve aktualë, por gjithashtu duke përfshirë përvojën e fituar në planifikimin për realizimin e mësimitdhënies për nxënësit e ardhshëm.

Qasjet, risitë në mësimit

Mësimit interaktiv, ndërveprues përfshin zbatimin e qasjeve të bazuara në metodat e të mësuarit dhe të mësimitdhënies që sigurojnë pjesëmarrje aktive të nxënësve përmes ndërveprimit të vazhdueshëm të mësimitdhënësit me nxënësit, përmes bashkëpunimit midis nxënësve, përmes përdorimit të mjeteve audio-vizuale si ndërmjetës dhe përmes angazhimit të drejtpërdrejtë të nxënësit në realizimin e veprimtarive gjatë orës. Përveç qasjes interaktive, mësimitdhëniet bashkëkohore thekson si mësimitin e bazuar në projekte, ashtu edhe atë të përvojës.

Mësimit i bazuar në projekte është një qasje mësimore që i lejon nxënësit të fitojnë njohuri më të thella dhe të zhvillojnë aftësi praktike përmes zbatimit të projekteve të aplikimit që adresojnë sfidat dhe problemet e jetës së përditshme. Projektet i angazhojnë nxënësit në zgjidhjen e problemeve të realitetit ose në kërkimin e përgjigjeve për pyetje më komplekse. Përmes tyre, nxënësit fitojnë njohuri të thelluara dhe të qëndrueshme të përmbajtjes së caktuar të mësimitdhënies, zhvillojnë kuriozitet, kreativitet dhe mendim kritik dhe përmirësojnë aftësitë dhe aftësitë e tyre të komunikimit për punën individuale dhe ekipore.

Puna përmes aktiviteteve projektuese mundëson që përmbajtjet mësimore të jenë më afër nevojave dhe interesave të nxënësve. Për shembull, në *shkencat natyrore* mësohet për klasifikimin e kafshëve, grupe të ndryshme nxënësish mund të përfshihen në studimin dhe prezantimin (përmes modeleve, video prezantimeve, etj.), të habitateve natyrore të kafshëve individuale që janë përfaqësues të klasave të ndryshme të kafshëve. Rekomandohet që mësimit i bazuar në projekt të përdoret, gjithashtu për të lidhur disiplina që janë të ndryshme, të tilla si *edukimi fizik me matematikën* (kur, për shembull, masat e qëndrueshmërisë fizike kërkohet të zhvillohen dhe të paraqiten në paraqitje tabelorë dhe grafike), *Shkencat natyrore* (moduli i biologjisë) me *Artin muzikor* (kur, për shembull, bëhet hulumtim se si muzika ndikon në punën e trurit), ose lënda e cila e definon gjuhën mësimore me *Historinë dhe shoqërinë* (kur, për shembull, çduhet përgjigjur pyetjes Çfarë është roli i gjuhës e cila përdoret në mediat sociale për komunikim midis të rinjve).

Mësimit i bazuar në projekte është një qasje dinamike dhe fleksibile e mësimitdhënies që mund të ndryshojë nga një grup nxënësish në tjetrin në secilën paralele, jo vetëm për shkak të përmbajtjes që

adreson, por edhe për shkak të autonomisë që u jep nxënësve në mënyrën se si i qasen, zotërojnë përmbajtjen. Sidoqoftë, e përbashkët për të gjitha projektet që mbështesin një mësim të tillë është se ato promovojnë të mësuarit në thellësi dhe angazhim më të madh dhe më të mirë të nxënësve për shkak të karakteristikave të mëposhtme: punë sfiduese me problem, angazhim afatgjatë (nga një javë në gjysmëvjetorin e plotë), vërtetësi, zbatimi i njohurive, integrimi i përmbajtjes nga disiplina të njëjta ose të ndryshme, liria e zgjedhjes dhe pjesëmarrja në vlerësim. Rekomandohet që çdo projekt i tillë të përfundojë me një produkt që, përmes shfaqjeve, prezantimeve, posterëve, broshurave, raporteve, etj. shfaqet publikisht dhe është në dispozicion të shkollës dhe audiencës më të gjerë.

Aktivitetet projektuesemund të bazohen në hulumtime, kërkime - për të inkurajuar nxënësit të marrin rolin e studiuesve dhe pak a shumë në mënyrë autonome (varësisht nga mosha) për të zgjedhur një problem dhe për të kryer kërkime në mënyrë që ata të kuptojnë më lehtë dhe më thellë fenomenet që mësojnë dhe lidhin përmbajtjen që ata mësojnë me realitetin¹³. Përfshirja në kërkime kërkon që nxënësit të formulojnë një problem dhe hipotezë, të vendosin se cilat burime u duhen, të mbledhin të dhëna, të përpunojnë të dhëna, të nxjerrin konkluzione dhe të përgatisin një raport. Sigurisht, shkalla e përfshirjes së nxënësve në procesin e hulumtimit varet nga mosha dhe aftësitë e nxënësve, përvoja e tyre e mëparshme e pjesëmarrjes në hulumtim dhe mungesa e aftësive të nxënësve individualë pritet të kompensojë mësimitdhënësin nga pozicioni i koordinatorit të procesit. Kalimi i procesit të hulumtimit i ndihmon nxënësit të krijojnë dhe përdorin informatën që hasin në jetën e përditshme.

Të mësuarit me përvojë është në qendër të nxënësit dhe integron njohuritë, aftësitë dhe përvojën që nxënësit fitojnë brenda ose jashtë klasës. Kjo i përfshin nxënësit në procesin e të mësuarit duke u siguruar që ata të mësojnë përmes pjesëmarrjes së drejtpërdrejtë në aktivitete që u mundësojnë atyre të fitojnë përvojë në lidhje me atë që po mësojnë ose të lidhin atë që po mësojnë me përvojën e mëparshme të fituar jashtë klasë. Duke u përfshirë në aktivitete dhe reflektime konkrete, nxënësit përdorin përvojën për të marrë njohuri dhe aftësi dhe më lehtë lidhin ato që mësojnë në klasë me situatat e realitetit. Aktivitetet e këtij lloji përfshijnë eksperimente të bëra në klasë, bërjen e modeleve, shfaqjen artistike, simulimet kompjuterike, vizitat (reale ose virtuale) në institucione, organizatat, seminarët, por edhe analiza të situatave në të cilat shprehen përvojat personale. Një shembull i një aktiviteti të të mësuarit eksperimental është një vizitë në një kopsht zoologjik ose në një fermë kafshësh, e cila lejon, duke vëzhguar kafshët dhe duke ndërvepruar me mjedisin, të mësojmë rreth tyre, gjë që do të ishte shumë më efektive nëse kafshët do të mësoheshin vetëm nga një libër.

Mësimi dixhital

Përdorimi i informacionit dhe teknologjisë kompjuterike në arsim modernizon mësimdhënien - forcon kompetencat për të mësuarit gjatë gjithë jetës, zgjeron gamën e burimeve mësimore, rrit disponueshmërinë e mjeteve mësimore, sjell metodat e të nxënësve dhe të mësimdhënies më pranë nevojave dhe interesave të nxënësve dhe i lehtëson ato vlerësimi i mësimdhënësve. Infrastruktura e përshtatshme e shkollës dhe klasave është e nevojshme për realizimin e një mësimdhënie të tillë: internet i siguruar, pajisje me kompjuterë dhe borde

---

¹³Në kuadër të kësaj qasjeje, mund të realizohet aktiviteti „Koha për ide gjeniale”, përmes së cilës nxënësit inkurajohen të kalojnë një orë në javë në punën kërkimore të zgjedhur prej tyre. Me këtë mundëson të mësuarit autonom të bazuar në kërkime - duke u dhënë nxënësve lirinë për të eksploruar idetë e tyre dhe për t'u përqëndruar në diçka që vërtet i intereson

inteligjente, disponueshmëri e përmbajtjes dhe mjeteve dixhitale të mësimdhënies dhe mjeteve të tjera elektronike përkatëse për mësimdhënie dhe mësimnxënie. E njëjta infrastrukturë lejon përdorimin e mjeteve elektronike për monitorimin dhe vlerësimin e nxënësve (të tilla si një portofol elektronik).

Aplikimi i veglave dixhitale që ndjekin praktikën më të mira (të tilla si interaktiviteti, gamifikimi, personalizimi) lehtëson mësimdhënien dhe të mësuarit sepse bazohet në metoda inovative që janë më afër interesave të nxënësve dhe kërkesave të jetesës bashkëkohore. Përveç kësaj, mësimdhënësit përdorin përmbajtje elektronike (të tilla si prezantime teksti, prezantime audio dhe video, dhe përmbajtje tjetër më të thjeshtë elektronike) që ata krijojnë vetë.

Platformat dhe portalet e internetit në arsim (të tilla si platforma nacionale e prezantuar në vitin 2020) mundësojnë përdorimin e përmbajtjes elektronike dhe mjeteve dixhitale për të pasuruar mësimin në klasë, por edhe për të kryer mësimin në distancë. Platforma të tilla sigurojnë qasje në mësimdhënie dhe kontakte me mësimdhënësit për nxënësit kur për shkak të sëmundjes ose arsyeve të tjera ata nuk janë në gjendje të ndjekin shkollën për një kohë të gjatë. Në të njëjtën kohë, platforma të tilla mundësojnë që mësimi të realizohet gjatë katastrofave të mëdha natyrore, epidemive, pandemive dhe në kushtet kur nuk është e mundur të zhvillohet mësimi në shkollë¹⁴. Veçanërisht të dobishme për realizimin e mësimin në largësi apo distancë dhe/ose në klasë janë burimet e hapura arsimore, për përdorimin e të cilave është e nevojshme të respektohet e drejta e autorit.

Përshtatja e mësimin

Mësimi është planifikuar në përputhje me nevojat dhe mundësitë e nxënësve. Kjo do të thotë që mësimdhënësi është në gjendje të identifikojë aftësitë e nxënësve dhe në përputhje me rrethanat të planifikojë një qasje të individualizuar dhe mësimdhënie të diferencuar. Gjatë planifikimit i përshtatë vëllimin dhe thellësinë e përmbajtjes, ritmin e punës dhe rezultatet e të nxënësve që duhet të arrihen nga nxënësit me aftësi dhe mundësi të ndryshme.

Për të inkurajuar, motivuar dhe për të mbështetur nxënësit me nevoja të veçanta arsimore, mësimdhënësit përshtatin të mësuarit dhe mësimdhënien duke zgjedhur / krijuar dhe caktuar detyra specifike, duke aplikuar metoda të përshtatshme mësimore, duke futur aktivitete të përshtatura dhe nëse është e nevojshme, duke përdorur mjete shtesë mësimore. Gjithashtu, mësimdhënësit zvogëlojnë përmbajtjen arsimore në një nivel të arsyeshëm, përdorin qasjet dhe strategjitë e duhura të mësimdhënies dhe rregullojnë organizimin e përgjithshëm të procesit arsimor, në mënyrë që të sigurojnë arsim cilësor për nxënësit me nevoja të veçanta arsimore. Udhëzimet për përfshirjen, zhvillimin dhe arsimimin e të gjitha grupeve të nxënësve me nevoja të veçanta arsimore janë dhënë në *Konceptin për arsimin gjithëpërfshirës* (inkluziv).

Nga ana tjetër, mësimdhënësit ua përshtatin mësimin nxënësve që përparojnë më shpejt (të talentuar dhe që kanë prirje), bazuar në potencialet e tyre individuale për arritje të larta në një ose më shumë fusha. Për të ruajtur interesin dhe angazhimin e tyre për të mësuar gjatë mësimin, mësimdhënësit individualizojnë mësimin, duke u dhënë atyre detyra më komplekse, duke përfshirë në projekte më serioze dhe duke zbatuar masa dhe aktivitete të tjera në punën me ata. Shkolla

---

¹⁴ Zbatimi i platformës nacionale në arsim në qëllime të tilla është përshkruar në hollësi në *Konceptin për mësimin nga largësia apo distanca*.

gjithashtu ofron mbështetje mentorimi për nxënësit e talentuar dhe me prirje përmes bashkëpunimit me profesionistë dhe institucione.

- **Efektet afatshkurtë dhe afatgjatë**
- Është rritur autonomia e mësimit në planifikimin e mësimit.
- Nxënësit janë pjesëmarrës aktivë në mësime dhe ndërveprimi i tyre me mësuesit është përmirësuar.
- Mësime të reja janë më interesante dhe nxënësit janë më të motivuar për të mësuar.
- Arritjet e nxënësve janë përmirësuar.
- Mësuesit u jepet më shumë liri në përdorimin e metodave dhe teknikave të ndryshme të mësimit.
- Mësime të reja janë të përshtatshme për nevojat individuale dhe mundësitë e nxënësve.
- Mundësohet mësime bazuar në përvojë (përmes projekteve, kërkimeve, etj.).
- Mundësohet mësime të kombinuara dhe mësime të largësi.

MJETET MËSIMORE

Mjetet mësimore janë të domosdoshme për të siguruar një arsim cilësor që bazohet në mësime ndërvepruese dhe të mësuarit me përvojë dhe merr parasysh nevojat e nxënësve në kushte moderne. Prandaj, mësuesit dhe nxënësit në arsimin fillor pajisen me një larmi mjetesh mësimore në formën e teksteve, materialeve mësimore dhe mjeteve mësimore dhe janë në gjendje të zgjedhin dhe të krijojnë materiale mësimore shtesë që sjellin më pranë mësimit të nxënësve të tyre. Kjo u mundëson mësuesit të rregullojnë mësimin e tyre për të arritur rezultatet e pritura të nxënësve të përcaktuara në plan program, duke mbajtur parasysh karakteristikat e zhvillimit të nxënësve, mundësitë e tyre, interesat dhe stilet e të nxënësve. Një larmi mjetesh mësimore janë gjithashtu në dispozicion për të gjithë nxënësit për të lehtësuar të mësuarit e tyre dhe për t'i mundësuar atyre të mësojnë përmes vëzhgimit, hulumtimit dhe zgjidhjes së problemeve. Llojllojshmëria e mjeteve mësimore të disponueshme kontribuon në krijimin e një ambienti mësimor që ofron një larmi përvojash dhe fitimin e përvojave që përveç zhvillimit kognitiv të nxënësve, mbështesin edhe zhvillimin e tyre socio-emocional.

Tekstet dhe materialet mësimore

Të gjitha lëndët e detyrueshme dhe të gjitha lëndët zgjedhore në fushën e gjuhëve janë të mbuluara me tekste cilësore dhe / ose materiale mësimore që janë plotësisht në përputhje me programin mësimor dhe nevojat dhe interesat e nxënësve. Për lëndët: *gjuhë maqedonase / gjuhë shqipe / gjuhë turke / gjuhë serbe / gjuhë boshnjake, matematikë, shkenca natyrore, shoqëri, histori dhe gjuhë angleze* dhe të gjitha lëndët e tjera në fushën e gjuhëve (*gjuhë maqedonase për komunitetet, gjuhë e dytë e huaj, gjuhë e komunitetit, gjuha dhe kulturë e romëve / vllahëve / boshnjakëve, serbëve/turqve*) Përgatiten libra shkollorë të cilët janë të detyrueshëm në formë të shtypur për nxënësit nga klasa I deri në III dhe ndërsa nga klasa IV deri në IX tekstet shkollorë mund të jetë në formë elektronike ose të shtypur.

Prirja është që format klasike të librave shkollorë (të disponueshëm në formë të shtypur ose elektronike) të zëvendësohen gradualisht nga versione dixhitale që e bëjnë më të lehtë për mësimdhënësit të realizojnë mësimin dhe nxënësit dhe të arrijnë rezultatet e pritura të të nxënësve. Tekstet dixhitale integrojnë TIK në mësimdhënie dhe kështu modernizojnë mësimdhënien. Duke vepruar kështu, ata jo vetëm që zhvillojnë aftësitë e TI të nxënësve, por gjithashtu inkurajojnë kreativitetin dhe autonominë e tyre të të mësuarit. Tekstet dixhitale mund të përfshijnë të gjitha format e materialeve audio dhe vizuale, duke përfshirë tekstin e shkruar dhe me gojë, muzikë, animacione, fotografi dhe video, dhe mund të lidhen me prezantime të ndryshme si imazhe me zë, shprehje gojore me tekst të shkruar, material video me tekstin për përkthim etj. Mundësia për të angazhuar nxënësit në një sërë aktivitete mësimore i bën librat shkollorë dixhitalë një mjet mësimor interaktiv, tërheqës dhe stimulues. Ndërveprimi i tyre mund të përmirësohet duke u „programuar“ për të dhënë komente mbi saktësinë e përgjigjeve të pyetjeve dhe detyrave që ata u bëjnë nxënësve dhe për t'i drejtuar nxënësit në aktivitete shpesh që janë përshtatur për përparimin e tyre të mësuarit dhe nivelin e arritjes së rezultateve të pritura. Kjo i bën tekstet dixhitale të adaptueshme për t'u përdorur nga nxënësit me aftësi të kufizuara. Për më tepër, përveç që përdoren në klasë, në kontakt fizik me nxënësit, librat shkollorë dixhitalë mund të jenë një mjet i fuqishëm për të mbështetur mësimin në largësi (në mësimin në largësi apo distancë).

Për lëndët e detyrueshme Arsimit muzikor, Arsimit figurativ, Arsimit fizik dhe shëndetësor dhe Arsimit teknik dhe Informatik nuk përgatiten libra shkollorë, por për të arritur rezultatet e parashikuara nga programet mësimore, mësimdhënësit dhe nxënësit përdorin materiale mësimore. Materialet mësimore përdoren për lëndët e lira zgjedhore, sipas temave që ato mbulojnë dhe nevojave të nxënësve. Kur bëhet fjalë për lëndët për të cilat ka libra shkollorë (sidomos kur librat janë në formë të shtypur ose elektronike), detyrimisht duhet të përgatiten materiale mësimore.

Materialet mësimore shërbejnë për të lehtësuar mësimdhënien dhe mësimin e pjesëve specifike të programit. Ato mund të kenë një formë tekstuale dhe të përdoren si burime (burime të njohurive) ose si material për përcaktimin dhe vetë-kontrollimin e nivelit të njohurive të fituara. Ata mund të kenë formë vizuale, audio, audiovizive (për shembull, shfaqje arsimore dhe dokumentare në TV ose internet, muzikë të regjistruar, regjistrime audio me tinguj të ndryshëm, etj.), dhe/ose pak a shumë ndjekin qasjen që është karakteristike e librave shkollorë dixhitalë. Disa nga materialet mësimore përgatiten nga ekupe ekspertësh, të aprovuara nga Ministria e Arsimit dhe Shkencës dhe disponueshmëria e tyre sigurohet në të gjitha gjuhët mësimore. Përveç kësaj, mësimdhënësit kanë lirinë në klasën e tyre për të përdorur materiale mësimore që ata kanë zgjedhur dhe përshtatur (pavarësisht nga oferta zyrtare), ose i kanë krijuar ato në mënyrë të pavarur për nevojat e realizimit efektiv të mësimdhënies me nxënësit e tyre. Materialet e tilla ndahen midis mësimdhënësve në aktivitetet profesionale dhe ndahen me kolegët e shkollave tjera përmes platformave nacionale dhe platformave të tjera.

Një lloj i veçantë i materialeve mësimore janë doracakët e dedikuar për mësimdhënësit. Doracakët përmbajnë udhëzime për përdorimin e librave shkollorë dhe / ose udhëzime për zbatimin e programeve mësimore individuale (siç janë doracakët e *arsimit për shkathtësitë jetësore*). Ato,

gjithashtu, mund të përfshijnë materiale mësimore për të punuar me nxënësit (për shembull, fletë pune). Ata kanë për qëllim të mbështesin mësimdhënësit në punën e tyre të përditshme me nxënësit dhe të kontribuojnë në forcimin e kompetencave të tyre për mësimdhënie në lëndët individuale. Doracakët mund të krijohen nga ekipe ekspertësh, por edhe nga vetë mësimdhënësit. Mësimdhënës më me përvojë dhe krijues pritet të kontribuojnë në krijimin e doracakëve duke ndarë aktivitetet që ata kanë ndërmarrë për zbatimin me sukses të orëve në lëndë të caktuara, gjë që është veçanërisht e rëndësishme kur bëhet fjalë për lëndët e listazgjedhore. Doracakët janë në dispozicion përmes platformave elektronike dhe janë të hapura për sugjerime dhe për plotësim nga mësimdhënësit.

Mjetet mësimore ndihmëse dhe mjetet plotësuese

Mjetetmësimore dhe mjetet ndihmëse shërbejnë që ta rrisin aktivitetin dhe motivimin e nxënësve, tua mbajnë fokusin në mësim dhe të kontribuojnë për zhvillimin e aftësive funksionale te nxënësit. Për këtë qëllim, klasat në shkollë janë të pajisura me kompjuterë, printer, projektor dhe pajisje tjetër që mundëson në mësim të përdoren libra dixhitale, softuerët edukativ dhe materialet tjera në formën dixhitale dhe elektronike në formën vizuale, audio, audiovizuale ose tekstuale. Për më tepër, shkollat ofrojnë qasje në aparate dhe instrumente të dedikuara për kryerjen e eksperimenteve dhe mbështetjen e aktiviteteve të tjera mësimore kërkimore, si dhe për realizimin e zgjedhjeve falas (p.sh., laborator i eksperimenteve kimike, teleskop, pajisje gatimi). Për mbarëvajtjen e orëve të mësimin pandërprerje, mësimdhënësit kanë në dispozicion mjete të ndryshme mësimore e që mundësojnë mësimdhënien më pranë nxënësve, materiale manipuluese që lehtësojnë mësimin dhe materialet e konsumit (blloqe, letra, plastelinë, etj.),e që mundësojnë realizimin e mësimin. Normat dhe standardet për hapësirën, pajisjet dhe mjetet mësimore për shkollën fillore përcaktojnë më hollësisht se çfarë është e nevojshme për realizimin efikas dhe efektiv të mësimdhënies dhe arritjen e rezultateve të të nxënësve nga të gjitha programet mësimore.

- **Efektet afatshkurtër/afatgjatë**
- Mësimdhënësit kanë udhëzime të qarta për mësimdhënien.
- Janë siguruar burime të ndryshme mësimore dhe mjete të tjera mësimore për një mësimdhënie cilësore.
- Është rritur autonomia e mësimdhënësve në përdorimin e materialeve mësimore.
- Është rritur mundësia për afirmimin e mësimdhënësve dhe për zhvillimin krijues.

VLERËSIMI

Vlerësimi si komponentë e mësimdhënies

Vlerësimi është një komponent i rëndësishëm i procesit mësimor - qëllimi i tij kryesor është të mbështesë të mësuarit e nxënësve dhe të kontribuojë në arritjen e rezultateve të pritura. Çfarë dhe si do të mësojnë nxënësit varet kryesisht nga ajo dhe si vlerësojnë mësimdhënësit. Njëkohësisht, vetë mësimdhënien, përveç rezultateve të pritura të të nxënësve të përshkruara nga programet mësimore, varet kryesisht nga mënyra se si nxënësit përparojnë në mësim, gjë që përcaktohet nga arritjet e përcaktuara nga vlerësimi. Ai e bën vlerësimin një pjesë integrale e të gjitha llojeve të planifikimit që bëjnë edhe shkollat edhe mësimdhënësit.

Në zhvillimin dhe planifikimin vjetor të shkollave tregojnë parimet themelore, politikat dhe praktikat e vlerësimit, të tilla si cilat metoda do të përdoren, si të sigurohet objektiviteti në vlerësim dhe qëndrueshmëria e kriterëve nga një mësues tek tjetri, si të informohen nxënësit dhe prindërit / tutorët, si të mbështesin nxënësit që kanë vështirësi në arritjen e rezultateve të pritura, si të analizojnë dhe përdorin rezultatet e marra nga vlerësimet e kryera nga mësuesit, por edhe nga vlerësimet e marra nga testimi i jashtëm.

Gjatë planifikimit të mësimit, secili mësues përfshin elementë të vlerësimit: nga monitorimi i progresit të secilit nxënës, përdorimi i metodave të ndryshme të vlerësimit formues me ose pa përfshirjen e nxënësit, te metodat dhe instrumentet përcaktuese për vlerësimin përmbljedhës. Ai më pas përdor rezultatet e vlerësimit që merr gjatë dhe pas mësimit për të vlerësuar mësimin e tij dhe përfshin njohuritë që do t'i vijnë në planifikimin e mësimit tjetër.

Vlerësimi ka për qëllim arritjen dhe kontrollimin e shkallës së arritjes së standardeve të përshkuara të vlerësimit të përfshira në programet mësimore. Në mënyrë që nxënësit të tregojnë se çfarë dhe sa kanë arritur, në vlerësim përdoren një diapazon të gjerë procedurash dhe metodash (të tilla si detyra ese, teste, kuize, detyra problemesh, projekte), dhe nxënësve u jepet mundësia të paraqesin arritjet përmes produkteve të shkruara, produkteve praktike, prezantimeve gojore, shfaqjeve, etj. Bëhet kujdes për të siguruar që metoda e verifikimit është sa më e përputhshme me standardin e duhur të vlerësimit dhe në të njëjtën kohë, arritja e standardit vlerësohet duke përdorur metoda të ndryshme. Kjo siguron siguri më të madhe në përfundimin nëse dhe në çfarë mase është arritur një standard.

Shkollat kanë një sistem të mirë – të vendosur për informimin e nxënësve dhe prindërve sa i përket metodave të përdorura në vlerësim, standardet dhe kriteret e vlerësimit, parimet e respektimit të privatësisë dhe dinjitetit të nxënësve dhe prindërve, dhe gatishmërinë për të siguruar informacion shtesë.

Vlerësimi formativ dhe përmbljedhës

Për t'i mundësuar secilit nxënës individual të arrijë rezultatet e pritura, mësuesit zbatojnë vlerësimin formativ, i njohur gjithashtu si vlerësim i të nxënësit. Kjo kërkon që mësuesit të monitorojë mësimin dhe përparimin e secilit nxënës në të gjitha situatat e mësimit, të japë reagime në kohë për të mësuarit dhe arritjet, të inkurajojë vetë-reflektimin dhe vetëvlerësimin, ta ndihmojë atë të vendosë qëllime për të mësuar dhe t'i japë udhëzime si t'i arrijmë ato. Ndihmon nxënësin të mësojë se si të mësojë: të ketë një kuptim të qartë të asaj që duhet të mësojë, të vendosë vetë qëllimet e tij të të mësuarit, të kuptojë se çfarë duhet të bëjë për të arritur qëllimet (si të përdorin materialet mësimore, si të zbatoni informacionin, analizoni, sintetizoni dhe vlerësoni dhe si të përdorni aftësitë praktike), për të vlerësuar deri në çfarë mase ai i arriti qëllimet, për të kuptuar pse ishte i suksesshëm në një gjë dhe në një tjetër për të mos përmirësuar të tjetrit bazuar në atë vetë-reflektim të mësuarit. Në këtë mënyrë, nxënësit kanë kontroll mbi të mësuarit, gjë që i bën ata më të përgjegjshëm për arritjet e tyre dhe fitojnë vetëbesim dhe besim më të madh se mund të mësojnë dhe të jenë të suksesshëm.

Mbajtja nën kontroll e progresit dhe arritjeve të nxënësve i lejon mësuesit të reflektojë në punën e tyre, duke vlerësuar efektivitetin e qasjeve individuale të mësimit në lidhje me kontributin e tyre në arritjen e objektivave të përcaktuara të të nxënësve. Mësuesit përdorin njohuri të tilla për të përshtatur mësimit e tyre me nevojat e nxënësve dhe kështu i motivojnë ata të mësojnë dhe, në fund të fundit, të sigurojnë arritjen e rezultateve të të nxënësve. Dokumentimi i progresit dhe arritjeve të nxënësve u lejon mësuesit të përfshijnë prindërit / tutorët në një analizë më objektive të arritjeve të të nxënësve të fëmijëve të tyre dhe hapave të ardhshëm.

Vlerësimi përmblendës lidhet me periudha të caktuara në vitin shkollor (fundi i një teme të veçantë, tremujori, gjysmëvjetori dhe fundi i vitit shkollor) dhe synon të tregojë se sa arriti të mësojë nxënësi, përkatësisht sa i kanë arritur rezultatet e pritura për një temë apo periudhë specifike ose deri në çfarë mase ka arritur standardet e vlerësimit të parashikuara për në fund të vitit. Të gjitha informatat rreth arritjeve jepen në formën e një përshkrimi të shkurtër (në notat përshkruese), në formën e një numri (në notat numerike) ose në formën e kategorisë *së kënaqshme* ose *jo të kënaqshme* (në lëndët e lira zgjedhore)¹⁵. Vlerësimet rrjedhin nga rezultatet e marra duke përdorur paraprakisht procedurë dhe instrumente të caktuara, bazuar në kritere të qarta vlerësimi.

Vlerësimi (notimi) është një produkt i vlerësimit të drejtë dhe transparent - nxënësit vlerësohen për njohuritë dhe aftësitë që u janë mësuar dhe dinë se si pritet t'i paraqesin ato njohuri dhe aftësi. Meqenëse standardet e vlerësimit të dhëna nga programi mësimor kryesisht i referohen përdorimit të proceseve më të larta njohëse dhe aftësive të zbatimit, mësuesit përdorin metoda që mundësojnë përvetësimin e njohurive të tilla (të tilla si: zgjidhja e situatave problemore ose detyrat e hapura, puna në projekte, të mësuarit me ndihmën e mjeteve të TIK). Të njëjtat metoda, në kombinim me metodat e përdorura më parë për vlerësimin formues (të tilla si lloje të ndryshme të pyetjeve / detyrave të testit, ose projekteve) përdoren në vlerësimin përmblendës. Njohja e metodave dhe kritereve të vlerësimit e bën vlerësimin përmblendës më pak stresues për nxënësit dhe i lejon ata të paraqesin arritjet e tyre më të larta.

Vlerësimi në mësimin në largësi duke përdorur teknologjinë e informatikës është një sfidë e veçantë. Në vlerësimin formues për shkak të mundësive të kufizuara për vëzhgimin e drejtpërdrejtë të punës dhe dhënien e reaguesve të menjëhershme, fokusi kalon në vlerësimin formues të produkteve të shkruara, duke përdorur lloje të ndryshme të detyrave të testit, detyrave ese, ndërsa vlerësimi përmblendës zhvendos fokusin në përdorimin e detyrave më komplekse, për të kufizuar kohën e përgjigjes dhe të ndërmerren procedurë të tjera për të zvogëluar mundësinë e falsifikimit të përgjigjeve. Përshtatja e vlerësimit formues dhe përmblendës ndaj kushteve të mësimit në largësi apo distancë përshkruhet në hollësi në *Konceptin për mësimin në largësi*.

Vendosja e kritereve për vlerësim

E rëndësishme është që vlerësimi, (veçanërisht ai përmblendës) të jetë objektiv dhe i drejtë dhe që vlerësimi të sigurojë informatë të vërtetë për arritjet e nxënësve në lëndën mësimore

---

¹⁵Vlerësimi përmblendës për lëndët e lira zgjedhore bëhet në bazë të: (a) rregullsisë (b) angazhimit dhe (c) progresit në marrjen e njohurive, aftësive dhe vlerave / qëndrimeve të përcaktuara në programin mësimor. Informacione më të hollësishme përmbahen në Udhëzuesin për lëndët e lira zgjedhore.

konkrete. Për atë qëllim, vlerësimi / notimi i të arriturave bëhet në raport me standardet e vlerësimit, duke përdorur metoda që, sa më shumë të jetë e mundur, mundësojnë që nxënësit të tregojnë se sa kanë mësuar, përkatësisht çfarë kanë arritur realisht. Objektiviteti sigurohet duke vendosur kritere të qarta vlerësimi për secilën lëndë, por edhe për secilën detyrë specifike. Vendosja e kritereve të qarta të vlerësimit që janë në dispozicion të publikut, gjithashtu siguron transparencën e vlerësimit. Kur nota shoqërohet me një shpjegim të duhur dhe progresi i nxënësit dokumentohet përmes punimeve të tij / saj, mundësia e ndikimeve joparimore në notë zvogëlohet dhe për pasojë, rritet objektiviteti i vetë notës.

Kriteret e vlerësimit për secilën lëndë janë të nevojshme kur vlerësohen në mënyrë numerike. Këto kritere janë formuluar në formën e përshkrimeve të shkurtra të cilësisë dhe sasisë së rezultateve të të nxënësve të përcaktuara nga një program i veçantë, ndjekur shpesh nga shembuj të detyrave të zgjidhura. Ato përgatiten në nivelin shtetëror ose në nivelin shkollor (aktiviteti profesional), dhe përgatitja e tyre ndihmohet nga nivelet e arritjeve të vendosura në testimet shtetërore, si dhe nga detyrat e përdorura në testimet shtetërore dhe ndërkombëtare.

Plotësisht për secilën detyrë konkrete, për çdo test (objektiv ose ese) dhe për çdo përgjigje që vlerësohet përcaktohen kritere të qarta dhe të njohura të vlerësimit. Përveç kësaj, detyra e provës e administruar nga Qendra Shtetërore e Provimeve mund të jetë një ndihmë e madhe për mësuesin që përcaktojnë kritere (në mënyrë të pavarur ose brenda aktiveve profesionale), veçanërisht sepse të gjitha detyrat e përfshira në të shoqërohen me informata në lidhje me peshën e tyre.

Arritjet kryesore të standardeve të vlerësimit përdoren si kritere në vlerësimin përshkrues, ku qëndrimi ndaj punës dhe mësimit merret parasysh si një element i veçantë i vlerësimit përshkrues. Megjithatë nuk përfshihet në notën numerike për një lëndë të caktuar, qëndrimi ndaj punës dhe të nxënësve përfshihet si pjesë e informatës të sjelljes së nxënësit.

Notat përmbledhëse, veçanërisht notat numerike, e bëjnë të lehtë prezantimin e rezultateve e të nxënësve në nivelin e paraleles, shkollës, vendit dhe përdoren për lloje të ndryshme të analizave që hedhin bazat për krijimin e politikave arsimore (të tilla si analiza e suksesit të lëndës, sipas moshës, gjuhës mësimore dhe në lidhje me karakteristikat e tjera sociodemografike). Kjo është një arsye shtesë pse është shumë e rëndësishme që notat të jenë objektive, përkatësisht të bazohen në kritere të vlerësimit në mënyrë që të jenë në gjendje të shprehin arritjet reale të nxënësve.

Efektet afatshkurtër/afatgjatë

- Vlerësimi është më transparent, më i besueshëm dhe më objektiv.
- Mësimi është me cilësi më të mirë dhe arritjet e nxënësve janë përmirësuar.
- Për nxënësit, vlerësimi është më pak stresues.

SIGURIA E CILËSISË

Parakusht për arsimin cilësor është një sistem arsimor koherent, me kushtet e parashikuara për zhvillimin e suksesshëm e të gjitha proceseve në arsim. Për të arritur këtë, është e nevojshme të

investohet në zhvillimin e sistemit, si dhe të merren vendime të bazuara në prova të mbledhura duke monitoruar vazhdimisht arritjet e nxënësve në nivelin e sistemit, por edhe në nivelin e shkollës.

Testimet shtetërore dhe ndërkombëtare

Informata e rregullt, objektive dhe e rëndësishme për arritjet e nxënësve në të gjithë vendin sigurohet kryesisht përmes testimit shtetëror. Sipas Konceptit për testimin shtetëror, ai administrohet në fund të klasës së tretë, të pestë dhe të nëntë, duke vlerësuar shkrim-leximin e gjuhës dhe matematikës. Nëse është e nevojshme, arritjet në fusha të tjera përcaktohen në mënyrë që të sigurohet një pamje më e saktë dhe më e gjerë dhe për të krijuar një bazë të besueshme, sipas së cilës mund të monitorohet progresi i ardhshëm i nxënësve.

Pjesëmarrja në teste ndërkombëtare i siguron vendit mbikëqyrje në arritjet e nxënësve tanë krahasuar me nivelet e arritjeve të përcaktuara ndërkombëtarisht. Vendi ynë rregullisht merr pjesë në matjet e shkrim-leximit matematikor dhe shkrim-leximit në shkencat natyrore (TIMSS), në matjet e leximit të të kuptuarit (PIRLS) dhe në testet që matin aftësinë e nxënësve në moshën 15 vjeç për të përdorur njohuritë dhe aftësitë e leximit, matematikë dhe shkencat natyrore në situatat e jetës reale (PISA). Shteti mund të përfshihet edhe në matje të tjera ndërkombëtare tanimë të vendosura, të tilla si ato në fushën e arsimit qytetar (CIVED), ose shkrim-leximi i informatikës (ICILS).

Testet shtetërore dhe ndërkombëtare, gjithashtu ofrojnë informatë edhe për faktorë të ndryshëm të sfondit të një natyre demografike (të tilla si moshja, etnia, gjuha e mësimit), natyra socio-ekonomike (të tilla si të ardhurat e familjes, arsimi i prindërve), vendndodhja e shkollës (sipas rajonit, rurale-urbane), ndarja) dhe natyra psikologjike pedagogjike (siç janë: pajisjet shkollore, metodat e mësimdhënies dhe të të nxënësve, qëndrimet e nxënësve ndaj shkollës dhe të nxënësve) dhe lidhja e tyre me arritjet e nxënësve. Një informatë e tillë përdoret për të vlerësuar efektivitetin e investimeve të bëra, përdorimin e burimeve, përshtatshmërinë e qasjeve të aplikuara në mësim dhe mësimdhënie, etj. Rezultatet e analizave të tilla përdoren në vendimmarrje për të përmirësuar cilësinë e arsimit dhe për të zbatuar aktivitete që synojnë përdorimin e burimeve dhe qasjeve të mësimdhënies për të cilat ka prova se ato janë më efektive kur bëhet fjalë për arritjet e nxënësve. Efikasiteti i aktiviteteve të ndërmarrja tregohet më pas në ciklet vijues të testeve kombëtare dhe ndërkombëtare.

Standardet e larta të vendosura nga testimi shtetëror dhe ndërkombëtar në drejtim të instrumenteve dhe procedurave të përdorura në zbatimin e tyre janë një model i mirë për të gjitha shkollat që duan të përmirësojnë praktikën e tyre. Përdorimi i detyrave të lira nga këto teste që janë në dispozicion në bankën e detyrave të testeve në QSHP, si dhe përshkrimet e niveleve të arritjeve të mbuluara nga ato detyra, i lejon shkollat të përmirësojnë cilësinë e vlerësimit të nxënësve të tyre.

Rezultatet e testeve shtetërore dhe ndërkombëtare u vihen në dispozicion shkollave pjesëmarrëse në mënyrë që ata të mund të krahasojnë arritjet në nivelin e shkollës me arritjet në nivelin shtetëror dhe / ose ndërkombëtar dhe të fitojnë njohuri shtesë në lidhje me cilësinë dhe efektivitetin e punës së tyre. Bazuar në analizat e bëra, shkollat mund të ndërmarrin veprime për të përmirësuar praktikën e tyre (të tilla si bërja e ndryshimeve në organizimin e punës, përdorimin e burimeve, metodat dhe strategjitë e mësimdhënies dhe të të nxënësve). Në këtë mënyrë, shkollave pjesëmarrëse në testimin shtetëror dhe ndërkombëtar u jepet mundësia të rrisin mësimdhënien dhe të përmirësojnë arritjet e nxënësve.

Evaluimi i shkollave

Vlerësimi integral i shkollave realizohet nga Inspektorati Shtetëror i Arsimit, përmes zbatimit të procedurave të standardizuara që ofrojnë të dhëna për cilësinë e punës shkollore në fushat kryesore: *Planet mësimore dhe programet, arritjet e nxënësve, mësimi dhe mësimdhënia, mbështetja e nxënësve, klima e shkollës dhe marrëdhëniet me shkollën, menaxhimi i burimeve si dhe menaxhimit dhe politikëbërja.*

Shkollat marrin një raport të detajuar të rezultateve të vlerësimit të kryer me rekomandime të përfshira. Për më tepër, ISHA përgatit raporte vjetore për cilësinë e punës në arsim dhe / ose për aspekte të caktuara të tij që kishin interes të veçantë në periudhën e raportimit. Shteti përdor njohuritë nga vlerësimin integral për planifikimin e investimeve në shkolla, për planifikimin e stafit, për përmirësimin e menaxhimit, për aplikimin e risive në arsim. Shkollat bëjnë një analizë të detajuar të raporteve të vlerësimit integral, i cili i ndihmon ata në planifikimin e zhvillimit dhe në përmirësimin e punës dhe arritjeve.

Vetëevaluimi është pjesë kryesore e sistemit të monitorimit të cilësisë në nivelin individual të shkollës. Shkollat e zhvillojnë atë në mënyrë periodike dhe sistematike në mënyrë që të marrin informatë nga të gjithë palët e interesuara (nxënësit, mësimdhënësit, prindërit, bashkësia lokale) për aspekte të ndryshme të punës në shkollë. Fushat e vetëvlerësimit janë në përputhje me fushat e vlerësimit integral. Rezultatet e vetëvlerësimit u shërbejnë shkollave si një bazë për planifikimin e zhvillimit, i cili përfshin rezultatet e vlerësimit të integruar dhe merr parasysh rezultatet e pjesëmarrjes së shkollës në teste shtetërore dhe ndërkombëtare, si dhe të dhëna nga mbështetja këshilluese që marrin shkollat nga Byroja e Zhvillimit të Arsimit.

- **Efektet afatshkurtër/afatgjatë**
- Arritjet e nxënësve në testet shtetërore përmirësohen nga cikli në cikël.
- Arritjet e nxënësve në matjet ndërkombëtare janë përmirësuar.
- Politikat arsimore shtetërore bazohen në dëshmi.
- Planet e zhvillimit të shkollës bazohen në informatën përkatës të punës.

KUADRI ARSIMOR, BASHKËPUNËTORËT PROFESIONAL DHE DREJTORËT

Kompetencat profesionale

Cilësia e realizimit të procesit edukativ – arsimor në shkolla varet kryesisht nga kompetencat e të gjithë stafit mësimor në shkollë, përfshirë bashkëpunëtorët profesional dhe drejtorin. Kompetencat e tyre thelbësore profesionale përfshijnë njohuritë, aftësitë dhe shkathtësitë që u duhen për të pasur sukses në fushat kryesore të punës së tyre në shkollë. Dituria i referohet njohurisë dhe kuptimit të arsimit në përgjithësi, si dhe njohurisë dhe kuptimit të fushave specifike. Aftësitë dhe shkathtësitë lidhen me zbatimin e asaj njohurie në fushat përkatëse të punës. Shumica e

kompetencave profesionale pritet të merren nga mësimdhënësit në arsimin fillestar¹⁶ dhe të zhvillohen më tej në vitet e para të punës së tyre në shkollë. Mësimdhënësit kompetentë dhe bashkëpunëtorët profesional gjithashtu pritet të drejtohen në punën e tyre nga *një sistem vlerash* të karakterizuara nga besimi se çdo nxënës mund të mësojë dhe zhvillohet, dhe mësimdhënësi ka një përgjegjësi për ta mundësuar këtë, që arsimi fillor duhet ta aftësojë nxënësit për mësim gjatë gjithë jetës, se bashkëpunimi me nxënësit dhe kolegët është një parakusht për një mësimdhënie cilësore, që në shkollë dhe jashtë saj duhet të përpiqet të respektojë të drejtat e njeriut dhe të drejtat e fëmijës dhe të respektojë në mënyrë aktive diversitetin në të gjitha bazat në të gjitha sferat e jetës shoqërore. Ata kanë integritet profesional, janë të përkushtuar ndaj profesionit të tyre dhe shkollës në të cilën punojnë dhe janë të vetëdijshëm në çdo kohë që përfaqësojnë modele identifikimi për nxënësit.

Organizimi i punës, motivimi i mësimdhënësve, klima e përgjithshme në shkollë dhe reputacioni që gëzon shkolla në mjedis kryesisht varen nga drejtori i shkollës. Për kryerjen e suksesshme të këtij roli, drejtorët e ardhshëm përgatiten përmes trajnimit specifik dhe dhënies së një provimi për drejtorët që dëshmon se ata posedojnë kompetencat e nevojshme profesionale për të kryer me sukses funksionin e tyre në shkollë. Fokusi i kompetencave profesionale të drejtorit janë aftësitë e zgjidhjes së problemeve në një mënyrë që siguron një klimë të këndshme pune dhe mësimore (në të cilën të gjithë ndihen të pranuar), si dhe aftësitë e sigurimit të partneriteteve me komunitetin lokal dhe veçanërisht sektorin privat (për të siguruar shtesë fonde për të përmirësuar punën e shkollave). Në manifestimin e kompetencave të tyre në praktikë, drejtori karakterizohet nga iniciativa, profesionalizmi, angazhimi për zhvillimin e shkollës, përgjegjësia dhe etika e punës. Në të njëjtën kohë, ajo duhet të udhëhiqet nga një sistem i vlerave profesionale i cili karakterizohet nga besimi se fokusi i procesit arsimor janë nxënësit, për shkak të të cilave puna e shkollës duhet të organizohet në interesin e tyre më të mirë, si dhe bashkëpunimi, besimi i ndërsjellë dhe respekti ndërmjet të gjithë pjesëmarrësve të drejtpërdrejtë dhe të tërthortë (nxënësit, mësimdhënësit, bashkëpunëtorët profesionalë, prindërit, bashkësia lokale) janë çelësi për zbatimin efikas dhe efektiv të procesit arsimor në shkollë.

Zhvillimi i vazhdueshëm profesional

Zhvillimi i vazhdueshëm profesional është një e drejtë dhe detyrim i njëkohshëm i gjithsecilit në sistemin arsimor dhe synon përvetësimin dhe transferimin e njohurive të reja në lidhje me aspektin praktik të punës, njohjen e detajeve të profesionit dhe realizimin e standardeve të cilësisë së procesit arsimor sipas trendeve evropiane. Zhvillimi i vazhdueshëm profesional ka një rëndësi të veçantë nëse marrim parasysh se kompetencat e të gjitha profileve të përfshira në procesin arsimor nuk janë statike, por ato ndryshojnë sipas njohurive të reja shkencore në fushën e arsimit dhe nevojave për zhvillim dhe modernizim të arsimit.

Secili mësimdhënës mund të fillojë zhvillimin e tij profesional bazuar në nevojat personale për zhvillim profesional në fushat në të cilat ata dëshirojnë të përmirësohen. Zhvillimi profesional mund të lind nga nevojat e shkollës të identifikuar gjatë vetëvlerësimit ose vlerësimit integral të shkollës dhe/ose nën ndikimin e këshilltarëve përgjegjës për mbështetjen e mësimdhënësve dhe mësimdhënies. Zhvillimi profesional i mësimdhënësve mund të imponohet nga politikëbërësit arsimorë dhe institucionet arsimore kombëtare, në mënyrë që të mundësohet zbatim efikas dhe

---

¹⁶Koncepti përfshin ndryshime në programet e studimit të fakulteteve për arsimin inicial të mësimdhënësve si për mësimin klasor ashtu edhe për atë lëndor.

cilësor i disa përpjekjeve të reformës ose praktikave inovative, ose thjesht për të siguruar cilësi dhe efikasitet në përputhje me standardet për procesin dhe strukturën e sistemit arsimor.

Mësimdhënësit mund të vetë-trajnohen në mënyrë profesionale, por gjithashtu mund të zhvillohen profesionalisht përmes pjesëmarrjes në forma të ndryshme të bashkëpunimit me kolegët brenda shkollës së tyre dhe/ose brenda bashkëpunimit ndër-shkollor (në nivel nacional ose ndërkombëtare). Sidoqoftë, kur sistemi imponon zhvillimin profesional të mësimdhënësve, atëherë organizohen trajnime, të drejtuara nga ekipe profesionale, sipas një strategjie të paracaktuar. Në kushte moderne, platformat e internetit përdoren për të organizuar webinars për të marrë njohuri të reja dhe për të kryer mësimin nga distancë.

Në shkolla formohet një ekip që kujdeset për zhvillimin profesional të të gjithë punonjësve, për të harmonizuar nevojat e ndryshme dhe për të përdorur të gjitha burimet e jashtme dhe të brendshme për zhvillimin profesional.

Bashkëpunimi ndërmjet mësimdhënësve

Kujdesi për cilësinë e punës së shkollës është përgjegjësi e të gjithë punonjësve dhe të gjithë ndajnë një vizion të përbashkët dhe bashkëpunojnë për arritjen e tij. Duke qenë se kuadri cilësor dhe i motivuar është thelbësor, shkolla mbështet, organizon dhe/ose merr pjesë në forma të ndryshme bashkëpunimi dhe mësimi brenda shkollës, brenda komunës dhe/ose më gjerë.

Pasuritë e shkollës dhe bashkësitë e tjera të të mësuarit profesional në shkollë mundësojnë bashkëpunimin profesional dhe shkëmbimin e njohurive dhe përvojave të mësimdhënësve në një mënyrë që nuk duhet të jetë shumë formale. Aktivitetet e shkollës zakonisht përbëhen nga mësimdhënës nga e njëjta lëndë ose nga një grup i lidhur i disiplinave dhe zakonisht punojnë për të promovuar mësimdhënien (dhe aktivitetet jashtëmësimore) në lidhje me ato lëndë / disiplinë. Bashkësitë profesionale të të mësuarit mund të formohen gjithashtu për të përmirësuar punën në fusha të tjera më të gjera dhe më pas të përfshijnë bashkëpunëtorë profesionistë, tutorë-vullnetarë, ndërmjetësues arsimorë, prindër / kujdestarë dhe palë të tjera të interesit. Secili komunitet i tillë ka një koordinator të përgjegjshëm dhe takime të rregullta javore, dhe më shpesh sipas nevojës. Aktivitetet e shkollës / bashkësitë e mësimit profesional janë një forum për shkëmbimin e njohurive midis kolegëve, zhvillimin e praktikave të rëndësishme lokale dhe adresimin e përbashkët të sfidave të mësimdhënies. Puna e përbashkët e mësimdhënësve dhe mbështetja e ndërsjellë në një punë të tillë krijon një ndjenjë të bashkësisë dhe kontribuon në përmirësimin e mësimdhënies.

Mësimdhënësit mund të lidhen dhe bashkëpunojnë virtualisht me kolegët e tyre përmes platformave në internet për shkëmbimin e përvojave dhe materialeve. Platforma të tilla sigurojnë qasje të lehtë për një numër të madh të përdoruesve dhe lehtësojnë shkëmbimin e llojeve të ndryshme të materialeve (incizime në orë, prezantime video, planifikim mësimor, materiale të punës së nxënësve, instrumente vlerësimi, materiale profesionale për mësimdhënien dhe mësimdhënës, etj.) dhe shkëmbim të mendimeve dhe përvojave (përmes komenteve, blogjeve). Kjo është e dobishme jo vetëm për mësimdhënësit që kanë më pak përvojë, sepse ndihmon në përmirësimin e cilësisë së mësimdhënies, por edhe për më me përvojë, gjë që u lejon atyre të pasurojnë repertorin e tyre të mjeteve dhe metodave mësimore.

Zhvillimi i karrierës së mësimdhënësve dhe bashkëpunëtorëve profesional

Zhvillimi i karrierës së mësimdhënësve dhe bashkëpunëtorëve profesional bazohet në standardet profesionale që arrihen dhe provohen përmes zhvillimit të vazhdueshëm profesional (duke fituar

titull shtesë akademik ose duke ndjekur trajnime të ndryshme profesionale), përmes punës me cilësi të lartë në të gjitha fushat e vendit të punës, duke ndihmuar zhvillimin profesional të kolegët në shkollë, bashkësinë e gjerë dhe shtetin dhe përmes përgatitjes (ose pjesëmarrjes në përgatitjen) e materialeve mësimore dhe kontributeve shkencore-profesionale që kontribuojnë në zhvillimin e arsimit (të tilla si tekste shkollorë dhe materiale të tjera mësimore, manuale, punime profesionale dhe shkencore).

Sistemi u mundëson mësimdhënësve dhe bashkëpunëtorëve profesional të avancojnë karrierën e tyre në dy nivele (shkallë): mentor dhe këshilltar. Për të arritur një nivel të caktuar, mësimdhënësit, përkatësisht bashkëpunëtorët profesionistë duhet të plotësojnë standardet e duhura profesionale që përfshijnë njohuri, aftësi dhe shkathtësi nga fusha të caktuara, të përcaktuara në aktet nënligjore që rregullojnë përparimin në tituj.

- **Efektet afatshkurtra /afatgjate**
- Janë rritur kompetencat e mësimdhënësve për realizimin e mësimdhënies dhe të bashkëpunëtorëve profesional për mbështetjen e procesit arsimor
- Cilësia e mësimdhënies është përmirësuar
- Bashkëpunimi profesional midis mësimdhënësve forcohet
- Ofrohet mbështetje profesionale e mësimdhënësve
- Zhvillimi profesional i mësimdhënësve është në përputhje me nevojat e tyre dhe nevojat e sistemit arsimor
- Mësimdhënësit dhe bashkëpunëtorët profesional janë më të motivuar

KLIMA DHE KULTURA SHKOLLORE

Ndërtimi i një kulture shkollore që është inkurajuese për mësimin dhe zhvillimin e secilit nxënës, ka një rëndësi të madhe për sigurimin e arsimit cilësor. Shkollat janë plotësisht të vetëdijshme që fëmijët mësojnë jo vetëm nga mësimi në klasë, por edhe nga mësimi i „fshehur“ duke filluar nga mjedisi shkollor, nga mënyra e drejtimit të shkollës, përmes marrëdhënieve midis mësimdhënësve dhe midis mësimdhënësve dhe nxënësve, rregullave, ceremonive dhe traditave në shkolla, pamjes dhe mirëmbajtës së ndërtesës së shkollës, oborrit të shkollës dhe klasave, deri në sjelljen e nxënësve dhe mësimdhënësve më të vjetër që perceptohen si një model i sjelljes. Kjo është arsyeja pse shkollat bëjnë një përpjekje për të gjetur atë që fëmijët mësojnë në klasë për të konfirmuar atë që ata shohin dhe përjetojnë në të gjithë mjedisin shkollor në mënyrë që mesazhet nga klasa dhe mësimdhënësia të mund të përforcohen dhe të kenë një faktor domethënës që ndikon në qëndrimet e nxënësit dhe mënyra e tyre e jetës.

Shkolla kontribuon në sigurimin e një klime stimuluese duke ndarë dhe mbështetur vizionin e saj për qëllimet e arsimit, rolin e shkollës në arritjen e këtyre qëllimeve dhe vlerat e përbashkëta që shkolla kërkon të promovojë në punën e saj. Shkolla gjithashtu është e angazhuar në përmirësimin e vazhdueshëm të kushteve fizike, furnizimin me burime, përmirësimin e sigurisë dhe krijimin e një atmosfere të përgjithshme pa diskriminim dhe dhunë.

Në formimin e klimës konstruktive në shkollë kontribuon politika shkollore e cila është e përkushtuar në krijimin dhe ruajtjen e atmosferës të marrëdhënieve të mira ndërmjet të gjithë pjesëmarrësve. Respektimi për të gjithë nxënësit, mësime të bashkëpunëtorët profesionalë dhe personelin tjetër të shkollës sigurohet përmes udhëheqjes demokratike nga drejtori, i cili siguron praktikën e miratimit transparent të rregullave të sjelljes në shkollë (kodi i etikës), rrjedhën në kohë dhe rregullt të të gjithë informacionit përkatës dhe pjesëmarrja aktive e mësime të nxënësve dhe nxënësve (dhe prindërve / kujdestarëve të tyre) në vendimmarrjen në nivelin shkollor. Menaxhimi inkurajon dhe mundëson një shkallë të lartë të bashkëpunimit midis mësime të përmes mjeteve profesionale dhe promovon pjesëmarrjen aktive të mësime të nxënësve në organet shkollore në të cilat merren vendimet. Në të njëjtën kohë, udhëheqësi, mësime të bashkëpunëtorët profesionalë janë të angazhuar në mënyrë aktive në mbështetjen e formimit të trupave të nxënësve në një mënyrë që garanton pjesëmarrjen demokratike të nxënësve në mbrojtjen e të drejtave dhe lirive të tyre, në marrjen e vendimeve për çështje me interes të tyre të menjëhershëm dhe në zgjidhjen e problemeve që i prekin vetë ata.

Mësimi që është fleksibël, ndërveprues, i përshtatur nevojave dhe interesave të nxënësve dhe stimulues për pjesëmarrje aktive të nxënësve, gjithashtu kontribuon në një klimë konstruktive në shkollë. Gjatë realizimit të mësime të mësime të nuk vendosen si autoritete të paprekshe, në rolin e transferuesve të njohurive, por ata bëjnë gjithçka që nxënësit t'i përjetojnë ata si partnerë dhe lehtësues të procesit mësimor. Për të arritur atë qëllim, mësime të mundësohet, përmes trajnimit të vazhdueshëm dhe zhvillimit profesional, të fitojnë kompetenca për realizimin me sukses të një roli të tillë. Përveç kësaj, vëmendje e veçantë i kushtohet zhvillimit të karrierës së mësuesve, shpërblimit të tyre në baza të ndryshme, si dhe mbështetjes dhe kujdesit për statusin e tyre shoqëror që ata marrin nga udhëheqja dhe institucionet arsimore në vend.

Për klimën konstruktive në shkollë me masë të madhe kontribuon edhe bashkëpunimi me prindërit / tutorët, i cili arrihet nga përfshirja e tyre aktive në jetën dhe punën e shkollës, jo vetëm si përfaqësues në Këshillin e Prindërve ose Bordin e Shkollës, por edhe si vullnetarë në ngjarje të ndryshme në shkollë, në rolin e pedagogëve për temat në të cilat ata janë ekspertë, ose pjesëmarrës në veprime të përbashkëta dhe ngjarje të tjera, së bashku me fëmijët e tyre.

Shkollat gjithashtu bashkëpunojnë me bashkësinë lokale, nga e cila siguron mbështetje për aktivitete të rregullta dhe shtesë shkollore dhe jashtëshkollore. Në parim, ky bashkëpunim është i dyanshëm - bashkësia lokale investon në shkollë dhe siguron hapësirë për promovimin e vet, dhe shkollat ju përgjigjet duke marrë pjesë në veprime humanitare, mjedisore dhe veprime të tjera në të cilat përveç mësime të përfshihen edhe nxënës. Për më tepër, shkollat kanë mundësi të lidhen me shkollat të tjera në komunën e tyre, brenda dhe jashtë vendit, në mënyrë që të shkëmbejnë përvoja dhe të nxjerrin ide për përmirësimin e kushteve të përgjithshme të punës. Përmes një bashkëpunimi të tillë, shkollat pasurojnë cilësinë e proceseve të tyre të zhvillimit, ofrojnë mbështetje shtesë për mësime të nxënësve dhe nxënësit dhe promovojnë arritjet e tyre jashtë vetë shkollës.

Efektet afatshkurta/afatgjata

- Marrëdhëniet midis të gjithë pjesëmarrësve në procesin arsimor janë të mira dhe mësime dhe nxënës ndihen më të relaksuar.
- Mësime dhe nxënës identifikohen me shkollën.
- Është krijuar një klimë demokratike në shkollë.
- Prindërit dhe bashkësia mbështesin shkollën.
- Shkolla afirmohet në bashkësi.

PLANI MËSIMOR PËR ARSIMIN FILLOR

	KLASA																	
	I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII		IX	
	J ¹	V	J	V	J	V	J	V	J	V	J	V	J	V	J	V	J	V
Lëndet e detyrueshme																		
Gjuhë maqedonase/gjuhë shqipe/gjuhë turke/gjuhë serbe / gjuhë boshnjake)	5	180	5	180	5	180	5	180	5	180	4	144	4	144	4	144	4	144
Gjuhë maqedonase për nxënësit të cilët përcjellin mësimin në gjuhë tjetër							2	72	2	72	2	72	2	72	2	72	2	72
Matematikë	5	180	5	180	5	180	5	180	5	180	5	180	4	144	4	144	4	144
Gjuhë angleze	2	72	2	72	2	72	3	108	3	108	3	108	3	108	3	108	3	108
Shkencat natyrore	2	72	2	72	2	72	2	72	2	72	3	108	5	180	5	180	5	180
Shoqëri	1	36	1	36	1	36												
Histori dhe shoqëri							2	72	2	72	3	108	4	144	4	144	4	144
Arsim teknik dhe informatikë							1	36	2	72	2	72	2	72	2	72	2	72
Arsim muzikor	1	36	1	36	1	36	1	36	1	36	1	36	1	36	1	36	1	36
Arsim figurativ	1	36	1	36	1	36	1	36	1	36	1	36	1	36	1	36	1	36
Arsim fizik dhe shëndetësor	3	108	3	108	3	108	3	108	3	108	3	108	3	108	3	108	3	108
Gjithsej orët për lëndët e detyrueshme	20		20		20		23 (25)		24 (26)		25 (27)		27 (29)		27 (29)		27 (29)	
Lëndët zgjedhore																		
Gjuhë e huaj e dytë	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	72	2	72	2	72	2	72
Lëndët e lira zgjedhore ²	2		2	72	2	72	2	72	2	72	2	72	2	72	2	72	2	72
Gjuhë e bashkësisë ³							(2)	(72)	(2)	(72)	(2)	(72)	(2)	(72)	(2)	(72)	(2)	(72)
Gjuhë shqipe ⁴											(2)	(72)	(2)	(72)	(2)	(72)	(2)	(72)
Gjuha dhe kultura e romëve, gjuha dhe kultura e vllahëve, gjuha dhe kultura e boshnjakëve, gjuha dhe kultura e turqve, gjuha dhe kultura e serbëve ⁵					(1)	(36)	(2)	(72)	(2)	(72)	(2)	(72)	(2)	(72)	(2)	(72)	(2)	(72)
Gjithsej orët	22		22		22		25		26		29		31		31		31	

(lëndët e detyrueshme dhe lëndët zgjedhore)					(23)		(27)		(28)		(31)		(33)		(33)		(33)	
Numri i përgjithshëm i lëndëve	9		9		9 (10)		9 (10)		9 (10)		11 (12)		11 (12)		11 (12)		11 (12)	
Aktivite tjera																		
Puna humanitare - shoqërore ⁶														20 саати		20 саати		20 саати
Ora e bashkësisë së klasës ⁷	-	-	1	36	1	36	1	36	1	36	1	36	1	36	1	36	1	36
Aktivitetet jashtëmësimore																		

¹Me J është caktuar fondi javor i orëve, ndërsa me V fondi vjetor i orëve.

²Nxënësi përzgjedh dy lëndë të lira zgjedhore gjatë një viti shkollor, njërën në klasën e parë, tjetrën në klasën e dytë nga lista e lëndëve të lira zgjedhore e përcaktuar në shkollë. Prej klasës I deri në klasën III, lëndët e lira zgjedhore realizohen si aktivitete të lira.

³Me lëndën ofrohet mësimi i gjuhës së dytë zyrtare në komunën ku gjendet shkolla. Nxënësit që mësojnë në gjuhën tjetër mësimore, mund ta zgjedhin si lëndë plotësuese.

⁴Lënda Gjuhë shqipe mund të mësohet si lëndë zgjedhore plotësuese.

⁵Nxënësve të komunitetit vllah, rom, boshnjak, serb dhe turq shkolla ju mundëson ta mësojnë gjuhën dhe kulturën e tyre si lëndë zgjedhore, me pëlqim nga prindërit. Nxënësit të cilët do të përzgjedhin njërën nga këto lëndë e mësojnë me vazhdimësi, si lëndë plotësuese.

⁶Nxënësi realizoi 20 orë punë shoqërore – humanitare gjatë vitit shkollor. Nëse nuk i realizon orët e nevojshme përmes pjesëmarrjes në grup aktivitetesh (si aksionet në kuadër të aktiviteteve jashtëmësimore), atë mund ta realizojnë përmes aktiviteteve të pavarura.

⁷Periudha kohore për mbajtjen e orës së bashkësisë së klasës mund të lëviz nga njëra paralele në tjetrën, ndërsa kohëzgjatja e saj mund të lëviz nga njëra periudhë kohore në tjetrën varësisht nga nevojat e paraleles.